SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA III
BROJ 49

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24 -001

BEOGRAD, UTORAK 5 DECEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

Povodom 150-godišnjice pesnikova rodjenia

FRANCE PREŠERN

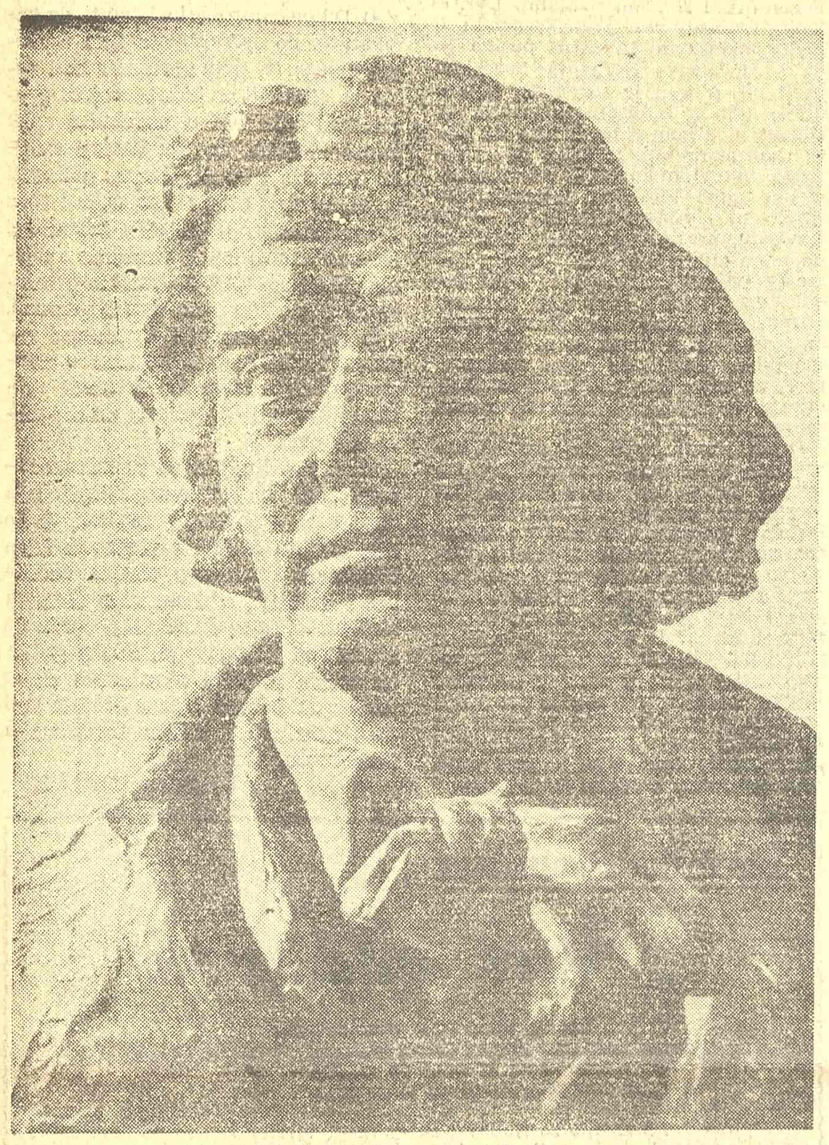

Frančišek Smerdu: France Prešern

Trećeg decembra navršilo se 150 godina otkako se u malom, idiličnom slovenačkom seocetu, Vrbi pod Stolom, kraj Bleda, rodio jedan od najvećih slovenačkih ljudi, najveći slovenački pesnik — France Prešern. Kao što je poznato, Prešernovo pesničko delo po svome obimu, ni iz daleka se ne može meriti s delom njegovih savremenika — Puškina, Mickjeviča i Bajrona. Sav svoj životni rad, koji je sabrao, uredio i izdao par godina pre smrti, kad je bio već umoran i počeo da stari, — sve je mladalačke radove je već ranije sam uništio, — mogao je da obelodani u jednoj jedinoj knjizi, »Poezije«. Pa ipak je ta malena knjiga, — kako je to već više puta konstatovano, — dala Slovencima legitimaciju za pristup u svetsku literaturu. Tako je snažna i značajna ova knjiga po svojim saznanjima, umetničkoj visini, po svom intenzitetu, po svojim opštečovečanskim i nacionalnim kvalitetima.

Pa ipak se čoveku nameće pitanje zašto je ta pesnikova žetva srazmerno tako siromašna i kako se ta skromnost može protumačiti? Mislim da nam to jedino može objasniti pesnikovo unutrašnje ustrojstvo, životni uslovi i sredina u kojoj se pesnik kretao.

Ako život jednog Onore Balzaka nazivamo »čudesnim«, život jednog Bajrona »romantično-herojskim«, Geteov život »klasično-harmoničnim«; — kako bi onda trebalo da nazovemo život France Prešerna? Taj život je strašan po svojim protivurečnostima i po svojoj podvojenosti, užasan u svojoj usamljenosti i nečuven po svojoj realnosti! Kako je nedovoljno i nedorečeno sve što se kod nas pokušavalo i što se pokušava približiti takozvanoj drami njegovog života! Šta je njegov život bio ustvari? Danas je to teško pretstaviti čoveku, danas kad su se za malo više od sto godina, prilike i odnosi kod nas, kako društveni, kulturni i politički tako i socijalno-ekonomski i nacionalni — i to nemalo zaslugom pesnika i njegova dela — tako korenito i temeljito izmenili. Teško je oskudnim ljudskim rečima govoriti o pesnikovu unutrašnjem odnosu prema tim »prilikama«, prema tom »životu«. Šta znači biti sloboduman — u tolikoj meri da mu je odvratan i nedužni lanac na časovniku, jer je lanac znak ropstva — živeti i raditi u najmračnijem duhovnom i intelektualnom ropstvu Meternihove diktature? Biti svetski obrazovan i kulturan čovek u zabačenoj i ograničenoj provinciji germanizovanih, nesvesnih malograđana, lakejskih činovnika i fanatizovanog jansenističkog sveštenstva kome je sva svetovnjačka kultura samo otrov za narod? Nositi u duši san ponosnog, samostalnog, kulturnog i ujedinjenog naroda, uprkos nacionalne tuposti, nesvesnosti i raskomadanosti slovenačkog plemena i njegova germaniziranog malograđanskog društva i mračne zavisnosti radničkih i seljačkih slojeva stanovništva od svemogućeg uskogrudog sveštenstva? Biti po svom pogledu na svet panteist, kosmopolit i humanist, u najdemokratskijem i najsocijalnijem smislu te reči, usred zagriženih dogmatika, usred svemogućeg austro-nemačkog feudalizma, usred najodvratnijih predrasuda i mađija; kretati se, dakle, u društvu koje nije društvo, pisati naciji koja još nije nacija, u literaturi koja još nije literatura, jezikom koji još nije jezik? U svojoj životnoj poziciji kao odličan, pošten i sposoban pravnik, sa svima zvaničnim diplomama i svima potrebnim i nepotrebnim iskušenjima, biti skoro celog života savesni advokatski pisar, baciti oči na najprimamljiviju lepoticu Ljubljane, pa se sudbonosno vezati s najprosečnijom devojkom, koju je nemoguće istrgnuti iz nizina prostaštva — šta može da pretstavlja život takvom čoveku?

Život mu je — tamnica. Da, tamnica u kojoj vreme kao dželat vreba na svoju žrtvu, gde je briga jedina, svakog dana podmlađena — zatvorenikova nevesta, gde su mu patnja i očajanje verne sluge i gde stražari kajanje kao neumorni čuvar. Takav je život doktora France Prešerna.

U tridesetoj godini je već kao hrast koji je rascepala i okresala oluja da se nikad više ne zazeleni; sreća mu je nenaklonjena i njeni pokloni su mu samo šamari; životni put mu je trnjem zasut; bez doma i mira vitlaju ga brige i nevolje. Takav je život doktora France Prešerna. To je osnovno životno osećanje pesnika koje ga od njegove tridesete godine, kad je okusio »plod saznanja«, kad je pogledao u život i njegovo uređenje i u odnose među ljudima, sve do smrti nije više napuštalo. To je živi, vatreni, aktivni protest iz dna duše protiv epohe u kojoj je živeo, protiv uredaba kojima se morao pokoravati.

Ali, — mogao bi neko primetiti skeptički, — to može da bude samo pesničko pretvaranje, pesnička metaforika, potresne kompozicije bez realne podloge. Ne, nikad ne veruj u to! Prešern je konkretan i realan, Prešern je seljački čovek. Što reče tačno je; što postavio, to stoji. U njegovom ličnom i duševnom životu ima mnogo čega neiskazanog i nepoznatog, zato nam je njegova životna drama u svim njenim dubinama i pojedinostima u suštini nepristupačna i katkada skoro nerazumljiva. Prešernovi biografi, koji se hvataju grčevito za one detalje iz pesnikova spoljašnjeg života, koliko nam je poznato, ne mogu verodostojno objasniti te mestimično neljudske krike, te silovite proteste i ustalasane pokrete smrtno uvređenog, smrtno ranjenog genija... Ne znaju da nam objasne u čemu se sastojao prvi »plod saznanja«, koji je pesnik još kao dete u osnovnoj školi u Ribnici okusio, kao što ne umeju da objasne pesnikovo školovanje u Ljubljani, početak njegovog poetskog stvaranja, ni pesnikov život u Beču i kasnije u Ljubljani, niti njegov odnos prema Ani Jelovšek i prema Juliji, koji Stritar naziva naivno »svesnom fikcijom«, a Ivan Prijatelj »pozlaćenim gromobranom«, itd. Prešernov lični unutrašnji i spoljašnji život nam je samo fragmentarno poznat i pristupačan, i zato nije čudnovato što najsavesniji istraživač pesnikova rada, dr France Kidrič, koji je skoro sav svoj život posvetio pesnikovu delu, nije došao dotle da bi nam stvorio krajnji, organski povezani, sintetizovani lik pesnika, već je taj teški zadatak ostavljen mlađim slovenačkim poznavaocima Prešerna. A sada su nam dirljive ispovesti, o kojima sam govorio, jedini svedoci pesnikova istinskog unutrašnjeg života. Iz njih se vidi da nije ništa čudnovato što je pesnik video jedini spas i jedini izlaz iz toga strašnog pakla — u smrti koju je toliko puta dozivao, zvao je i blagosiljao...

Pa ipak! U čitavom Prešernovu pesničkom delu nema nijednog mesta gde bi nesrećni pesnik život, kao takav, poricao i odbacivao ili ga čak proklinjao. Uprkos bolnih udaraca koje mu je život zadavao i koje, kako smo videli, ne poznajemo u celini; uprkos oštrog i oporog odziva pesnikova srca na te udarce; uprkos samoubilačkih pokušaja pod pritiskom nepodnošljiva očajanja — u pesniku je svest o dragocenosti čovječjeg života bila suviše jaka, njegov umni i misaoni sistem suviše uravnotežen i životno ukorenjen da bi se mogao ogrešiti o svetinju života samog.

Kao što je poznato, centralni motiv Prešernove poezije jeste — ljubav. Ljubav koja se od lične strasti, bola i ranjavosti penje do opštenacionalne i opštečovečanske širine. Ljubav koja kod pesnika varira u svim mogućim umetničkim pesničkim formama, od jednostavne narodne popevke do balade i romanse, sve do stance, gazela i soneta. Ta je ljubav dobila svoj najčistiji izraz u »Sonetnome vencu«, toj najdoteranijoj pesničkoj formi, u kojoj se Prešern sasvim ispovedio. Voljena žena je magistralna, majstorska pesma njegova života. Ali je ljubav za Prešerna nesravnjeno više. »Vse misli izvirajo iz ljubezni ene...« (»Jedna je ljubav izvor misli svije«), piše on govoreći o ljubavi prema zemlji, bratu, slobodi. Zato ta ljubav daje dublji smisao njegovoj pesmi, a pesnikovu životu onu misiju koju su neki literarni istoričari nazivali orfejskom misijom.

U docnijim slovenačkim generacijama »Sonetni venec« je ispunio, zaista, svoj orfejski zadatak. Uspesi su se pokazali u narodnooslobodilačkom ratu. Uticaj same pesme na poznije pesničke generacije bio je ogroman i seže čak do danas, kako se vidi iz muzičko-simfoniske obrade »Venca« u kompoziciji L. M. Škerjanca i iz dva sonetna venca (Matej Bor i France Kosmač), koje smo ovih dana dobili.

Tako »Sonetni venec« uz epsku pesmu »Krst pri Savici« tu visoku pesmu odricanja koja za Prešerna znači pesnikovo rezignirano mirenje sa životom i koja granitnim tercinama svoga »Uvoda« spada među najveće vrhove evropske poezije, i uz revolucionarnu »Zdravicu« pretstavlja jedno između centralnih pesnikovih dela.

A Prešernova »Zdravica« nam u najjasnijoj svetlosti pokazuje da je Prešern, ma da nije pisao pesme izrazito revoluciji, u suštini bio revolucionaran duh. A u čemu se sastojala, u čemu je bila klica i jezgro te revolucionarnosti? U pesnikovoj dubokoj, urođenoj mu »narodnosti« koju nije »pogospodilo« i zarazilo više obrazovanje sa akademskom titulom, ni pesnikov dosta sumnjivi gospodsko-građanski položaj. Ali u okovima građanski okamenjenog sloja svaki nastup slobodnog duha i istinskog stvaraoca novih vrednosti znači uznemirenje, otpor, reakciju. Tako je bilo i s Prešernom. Već je to bilo revolucionarno što je na slovenačkom jeziku, kojim su govorili samo sluge i služavke, kako je sam priznao u nekom sonetu na nemačkom jeziku, — pisao pesme visokog umetničkog kvaliteta, a ne priproste popevčice, kako je to od njega zahtevao Jernej Kopitar, — kad je za svu »višu« kulturu bio gospodar jedino — nemački jezik. Kad je reč o fizičkoj ljubavi pretstavljala društvenu mrlju i greh, Prešern je slobodno i otvoreno govorio o toj najprirodnijoj čovečijoj strasti. U vremenu kad je vanbračno dete pretstavljalo nepopravljivu sramotu, socijalnu bespravnost i isključivanje iz društva, pesnik je najpotresnije strofe posvetio materi vanbračnog deteta. Izrekao je kritiku o »neprikosnovenom« malograđanskom društvu, ismejava njegove svete predrasude, rugao se njegovoj najvećoj svetinji — lažnom moralu ...

I »društvo« se, razumljivo, osvetilo njemu, kako smo to videli iz škrtih poteza pesnikova tragičnoga života. Biti u malom, porobljenom, neprosvećenom narodu natprosečno velik, ne samo od opštenacionalnog nego i od opštečovečanskog značaja genij, pesnik i umetnik — to je problem za sebe. Problem koji je tragičan za narod koji ga ne razume i dvostruko tragičan za pesnika koga vlastiti narod ne razume, a stranac ga ne može razumeti. U izvesnom smislu je možda, takav problem i Prešern. Jedini koji ga je za njegova života pravilno i pravedno ocenio — bio je, stranac, Nemac. Kod Slovenaca je skoro decenijama bio zaboravljen. Danas, naravno, ni za Slovence Prešern nije više problem. Slovenački radni narod je baš s njegovom pesmom izvojevao svoju slobodu.

I uveren sam da će se jugoslovenski narodi stalno vraćati Prešernu kao jednom od svojih najvećih duhova i sinova ,da će ga sve više i bolje prevoditi, sve više čitati i shvatiti, da bi veliki pesnik odista postao živa i dragocena svojina celog našeg naroda. Znaci o tome već postoje.

Fran ALBREHT

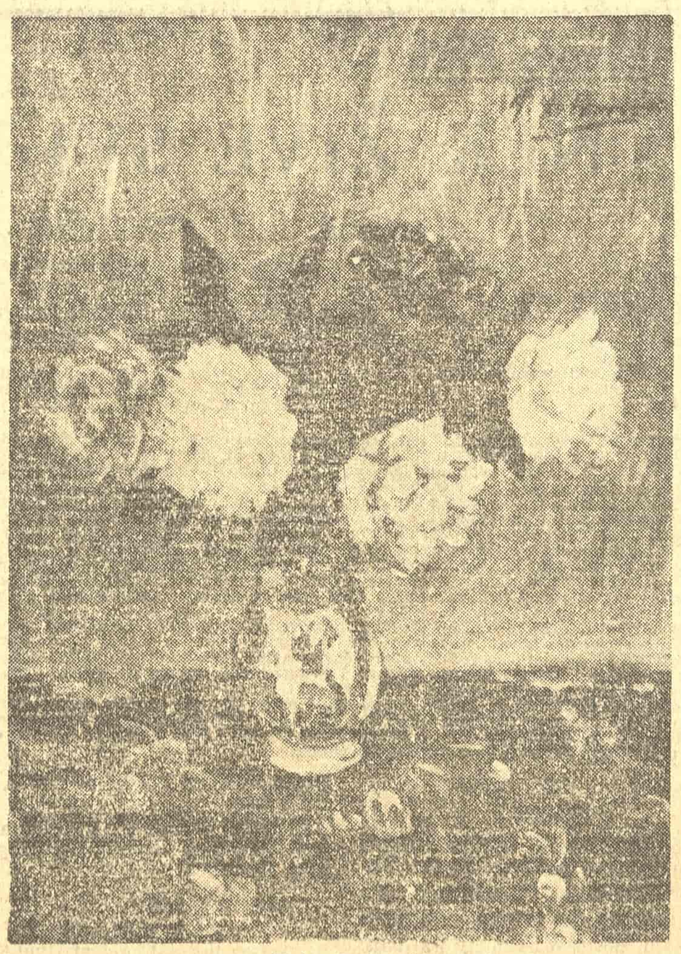

Petar Dobrović: Cveće

Desanka Maksimović:

Mi hoćemo mir

Mi hoćemo mir, to zna naše dete
po tome kako ga milujemo žudno
večera svaka
rukom jedinom, punom ožiljaka;
to dobro vidi detinje oko budno.

To znaju grobovi oko logorišta
čiji zagrljaj po stotinu steže,
i usamljena humka u tebi, goro.
Mi hoćemo mir, kolevku u koju leže
najednom rođeno dece po četvoro.

Mi hoćemo mir, znaju laste koje
čuju razgovor naš prisni kraj ognjišta,
popci koji tišinu u kući kroje,
i konjic što nam sam dođe iz boja
i ljuto zanjišta.

Mi hoćemo mir, zna i gorska zverka
koja je s nama morala da gine,
znaju i gnezda zeba
i tetreba,
znaju i šumske ranjene tišine.

Mi smo željni ranih oračkih zora,
vi, njive, znate,
vi nas gledate kad stupamo za ralom,
zemljom koju su do ispod izvora,
do ispod grobova, ranile granate .

Rat je po vama posejao barut,
gvožđe i senku;
a zemlja traži
jutarnjeg sunca i voćke semenku,
pitomo zrno pšenice i raži.

Mi smo željni rada, radne nesanice,
da časpre čujemo motora zvuk bodri,
da ugledamo časpre kako niču
prvi gvozdeni pupoljci i klice,
cvetovi modri.

Mi želimo da časpre ugledamo
željezara naših prvih hrptenice
čvršće od Dinare,
da namotavamo svetlu pavit žice,
da gledamo kako se plugovi vare.

Mi želimo mir, to znaju kovači,
iz čijih ruku vazdan niče kosa
kô sabljika trava,
i srp se kao mlad mesec pomila.
Mi smo željni kosidbe i žetava
i zračnih svila.

Mi želimo mir, i ti znaš pesniče.
Mi nismo slovom
još opevali sve prošle podvige,
nismo još o njima napisali knjige
besmrtne, ko list na stablu lovorovom

Mi želimo da časpre zazeleni
livada u kojoj mladi pesnik niče,
da stih nabuja ko potok što se peni
ko život u koji celo srce staje.
Mi želimo mir ,to ti znaš, pesniče.

Plenum Saveza književnika Jugoslavije

Od 24 do 26 novembra u Ljubljani je održan Drugi plenarni sastanak Saveza književnika Jugoslavije.

Posle izveštaja sekretara Čedomira Minderovića u diskusiji su uzeli reč: Skender Kulenović, Marin Franičević, Milan Bogdanović, Miško Kranjec, Petar Šegedin, Mirko Banjević, Milan Šega, France Bevk, Blaže Koneski, Milorad Panić-Surep, Marijan Jurković i Isak Samokovlija. Posle diskusije po organizacionim pitanjima Saveza i republičkih udruženja Milan Bogdanović je govorio o vezama naših književnika sa naprednim književnicima sveta ističući njihov značaj i dalji rad u tom pravcu. Bogdanović je rekao da je pri Savezu i republičkim udruženjima potrebno osnovati tela koja bi imala zadatak uspostavljanja što tešnjih veza sa naprednim inostranim književnicima, a zatim je istakao potrebu osnivanja prevodilačkih servisa koji bi prevodili naša književna dela na strane jezike. Po referatu Milana Bogdanovića diskutovali su Petar Šegedin, Slavko Kolar, Milivoje Ristić i Skender Kulenović.

Na Plenumu je konstatovano da su književnici Jugoslavije od poslednjeg plenuma do sada živo učestvovali u naporima miliona trudbenika koji se bore za izgradnju socijalizma u našoj zemlji. Takođe su pisci svojim književnim i drugim radom na kulturnom polju uopšte učestvovali u rešavanju svih značajnih pitanja koja se tiču unutrašnjeg života naše zemlje. Oni su pomogli naše partisko i državno rukovodstvo u savlađivanju teškoća koje su se javile s jedne strane zbog elementarnih nepogoda, a s druge zbog ekonomske blokade i ratnohuškačke kampanje koju protiv naše zemlje vodi kominformovski blok na čelu sa Sovjetskim Savezom.

Književnici Jugoslavije povezani sa narodnim masama, učiniće sve da se što pravilnije i doslednije sprovedu u delo direktive Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije i naredbe Vlade FNRJ o štednji.

Pisci Jugoslavije svim svojim snagama založiće se za odbranu mira kroz Nacionalni komitet i biće dosledni tumači politike naše zemlje koja je našla priznanje na poslednjem zasedanju Ujedinjenih nacija.

Plenum je doneo niz zaključaka i među ostalim kao najvažniji zaključak da se rad u Savezu decentralizuje i time omogući široka inicijativa republičkim udruženjima. Plenum je također konstatovao da Savez mora povesti osobitu brigu kao i republička udruženja za uspostavljanje što tešnjih veza sa naprednim piscima i kulturnim radnicima ostalih zemalja.

Pri kraju rada Plenum je prihvatio niz praktičnih predloga o učešću Saveza i Udruženja u svestranom kulturnom životu naše zemlje.

Novi članovi Saveza književnika Jugoslavije

Na Drugom plenarnom sastanku Saveza književnika Jugoslavije primljeno je sedamnaest novih članova, i to: Hugo Klajn, B. L. Lazarević, Jožef Debreceni, Borivoje Jevtić, Tin Ujević, Augustin Stipčević, Rasim Filipović, Vojin Jelić, Đuro Šnajder, Slobodan Novak, Edbin Kristan, Risto Trivković, Branko Radičević, Risto Krle, Aleksandar Ivanović, Mihailo Gazivoda, i Ratko Đurović.

Kratke vesti iz inostranstva

Aris id Majol: Ženska figura

MONOGRAFIJA O FRANCUSKOM VAJARU MAJOLU

U Lozani je objavljena monografija o velikom francuskom vajaru Aristidu Majolu iz pera umetnikova prijatelja pesnika Pjera Kamoa. »Dobro je da pesnici sledeći tradiciju u kojoj je Bodler divno triumfovao, pišu o velikim umetnicima; dobro je da pored kritike razuma iz pera estetičara, i kritika srca učestvuje u himni koja opeva zasluge naših najslavnijih stvaralaca« — piše u prikazu ove knjige Rajmon Konja umetnički hroničar francuskog lista »Ar«. Monografija sadrži 60 Majolovih neobjavljenih crteža.

MEĐUNARODNI MUZIČKI KONKURS U VERČELIJU

Oktobra o. g. održan je u Verčeliju (Italija), rodnom mestu violiniste i kompozitora Viotija, međunarodni muzički konkurs posvećen uspomeni ovog italijanskog muzičara. Na konkursu su učestvovali violinisti, pijanisti, gudački kvarteti i kompozitori iz raznih zemalja. Za konkurs kompozitora primana su neizvedena dela za gudački kvartet, a dodeljene su četiri jednake nagrade, od kojih jedna Vlastimiru Peričiću, apsolventu Muzičke akademije u Beogradu i kandidatu Udruženja kompozitora Srbije. Vladimir Perić je do sada napisao nekoliko dela, koja su izvođena u Beogradu — Sonatu za klavir, Klavirske variiacije i dve rukoveti. Pored toga, komponovao je solo pesme, a sada završava jednu orkestralnu kompoziciju, kao diplomski rad na Muzičkoj akademiji.

BELGISKI ČASOPIS »SENTEZ« O NAŠOJ SAVREMENOJ KNJIŽEVNOSTI

Ugledni belgiski časopis »Sentez« objavio je u svom novembarskom broju kratak pregled savremene jugoslovenske književnosti. Pisac ovog pregleda, Sarl Iar pomenuo je dela naših istaknutih književnika: I. Andrića, V. Petrovića, O' Davića, S. Kulenovića, B. Copića, M. Božića, A. Slodnjaka i S. Janevskog.

PISMA SLIKARA PISAROA

U pariskom izdanju »Alben Mišel« Džon Revald objavio je pisma značajnog francuskog impresionističkog slikara Kamija Pisaroa svome sinu Lisjenu. Ova pisma obuhvataju vremensko razdoblje od januara 1883 do kraja 1903. Još 22 septembra 1903 Pisaro je pisao svome sinu: »...Očekujem nove ljubitelje naše umetnosti, ali se oni nikako ne žure... Vidim da smo dalеko od toga da nas shvate, čak i prijatelji«. Nekoliko nedelja kasnije, 13 novembra, Pisaro je umro ne znajući kakvo će mu se istaknuto mesto dodeliti u ovom velikom pokretu francuskog modernog slikarstva.

SUMANOV MUZEJ U NJUJORKU

Jedna grupa Sumanovih entuzijasta u Njujorku pokrenula je akciju za osnivanje Sumanova muzeja. Jezgro muzeja pretstavljali bi rukopisi, pisma, prstenje i stvari koje su pripadale Robertu i Klari Suman, a koji se čuvaju u privatnoj zbirci gospođe Edvard Dikinson u Njujorku. Sumanovo memorijalno društvo, uspostavljeno prošle godine, priređiće u toku zimske sezone nekoliko koncerata u korist fonda za otvaranje Šumanova muzeja.

MEĐUNARODNA IZLOŽBA SKULPTURA

U njujorškom Metropoliten muzeju otvorena je velika međunarodna izložba bronzanih skulpturskih radova. Među izloženim predmetima nalazi se preko 200 odabranih skulptura u bronzi, uključujući i nekoliko radova starih Grka iz IV veka pre naše ere

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA LUISA KEROLA

U Muzeju moderne umetnosti u Njujorku otvorena je izložba fotografija reportera Čarisa L. Diksona, u literaturi poznatog pod imenom Luis Kerol, autora dela »Alisa u zemlji čuda«. Među izloženim fotografijama mogu se videti portreti slavnih ličnosti onoga vremena, kao Dante Gabrijel — Rosetija, Tenisona i Elen Teri.

IZLOŽBA TULUZ-LOTREKOVIH DELA U NJUJORKU

U Njujorku je priređena izložba dela francuskog slikara Anri Tuluz-Lotreka iz američkih umetničkih zbirki. Prilikom ove izložbe ispostavilo se da se više značajnih slika velikog majstora koje prikazuju scene iz pozorišta i kabarea čuvaju u Americi. Jedno od zadnjih velikih Tuluz-Lotrekovih platna prodato je jednom američkom kolekcionaru za četrdeset miliona franaka.

UMRO ITALIJANSKI KOMPOZITOR FRANČESKO ČILEA

U gradiću Varace (Varazze) umro je 20 novembra poznati italijanski kompozitor Frančesko Čilea (Francesco Cilea). Rodio se u Palmi (Kalabrija) 1866 godine. Napisao je niz opera, od kojih su najpoznatije »Arležanka« i »Adriana Lekovrer«. Čilea je bio i muzički pedagog, direktor konzervatorija u Palermu i docnije u Majeli (Maielli). Godine 1936 napustio je pedagoški rad i živeo usamljeno u Rimu. Za vreme rata povukao se u Varaca, gde je i umro.

Ljubljanska opera izvodila je pre rata njegovu »Adrianu Lekovrer«.

OD POLITIČKE DO DRUŠTVENE REVOLUCIJE

(Povodom „Četrdesetosme" od Žana Kasua – „Prosveta", 1950)

1.

Četrdesetosma ili mađarska buna kako je u našim krajevima ostala u sećanju uglavnom se kod nas pamti kao gotovo nerazmrsiva zbrka plemenitih iluzija, prevarenih nada i razočarenja, kao poraz i pokor. I sramota. Kao takva ostala je ne samo u pamćenju ljudi već i u našoj literaturi sa Sterijinim »Rodoljubcima« i jetkim stranicama Đure Jakšića. Ako bi se o istoriskim događajima sudilo samo po neposrednim rezultatima, naša četrdesetosma bila bi bezmalo samo predmet tida i potsmeha koji grca od srditih suza. I to se tumačilo našom ondašnjom zaostalošću.

Žan Kasu nas evo potseća, svojom izvanrednom knjigom koja je nedavno prevedena, da i četrdesetosma u Francuskoj služi obično mnogima za potsmeh često je predmet suza. Tip čoveka iz četrdesetosme, kao da je našao, piše on na početku svoje knjige, svoj najizrazitiji lik u apotekaru Omeu, dobro poznatoj komičnoj ličnosti Floberove »Gospođe Bovari«, jednoj od onih slika čoveka, kao što su Servantesove i Molijerove, u kojima veliki pesnici, koji su istovremeno i veliki realisti i veliki dijalektičari, umeju da ocrtaju skupa neki društveni tip i sudar nekog ideala sa svojom sopstvenom karikaturom. A iza te da se pukne od smeha karikature krvavo blista tragično lice četrdesetosme u Parizu, o kome s mnogo potresne istine piše Kasu na poslednjim stranicama svoje knjige. Taj lik četrdesetosme našao je svoje verno i gorko ogledalo još ranije u francuskoj literaturi, pored ostalog, i u Sentimentalnom vaspitaniu, opet Floberu. Ako Disardje, radnik u Floberovom romanu jedini pada prorešetan kuršumima na pariskim bulevarima (ostali propovednici nove doktrine snalaze se na drugi način), to je zato što su za veliki san o novom društvu i za novu društvenu praksu, o kojima su nekako svi mutno sanjali oko četrdesetosme, jedino radnici Pariza prolili krv. Krici, koje s jezom sluša Frederik Moro prolazeći kraj Tiljerija, i koje s njim čuje i čitalac Sentimentalnog vaspitanja bili su stvarni krici ne romansijerska izmišljotina, krici koji su dolazili iz »podzemlja Tiljerija u kome su čamili zatvorenici (poraženi junaci iz Julskog ustanka pariskih radnika), zbijeni u blato i smeće, izgladneli, gušeni, i među kojima su neki poludeli. Čuvari su pucali na njih kroz podrumske prozore; nekoliko grupa izvedeno je na strељanje pod izgovorom da ih vode na čist vazduh. Slični prizori odigravali su se i u podrumima Vojne škole. Dvesta do trista zatvorenika umrli su u podrumima Opštine. Zatim je došlo proterivanje, i to bez presude. A Skupština je donela odluku da je general Kavenjak zaslužan za Otadžbinu«. (Četrdesetosma, str. 221).

Ta tavna, stravična senka generala (kao Patrijarhova i Banova na našu), neizbrisivo pada na francusku četrdesetosmu, na »sunce druge Republike«, kako je tada govorio o revolucionarnoj Francuskoj iz 1848 naš Ljubomir Nenadović. Pa ipak, pored svega četrdesetosma ostaje veliki istoriski događaj od izvanrednog značaja. Sa njom, kako kaže Kasu, započinje nova, naša moderna epoha.

2.

Ima zaista nečeg velikog i presudnog za modernu istoriju Evrope, bez obzira na sve što je došlo ubrzo posle toga, bez obzira na zbrku ideja i postupaka, u pojavi Februarske revolucije u Parizu, i u činjenici da se njen revolucionarni plamen za nepun mesec dana, dok se lupilo dlanom o dlan, reklo bi se, u ritmu onog vremena i ondašnjih komunikacija, razneo širom cele Evrope do Beča, Milana, Berlina, Drezdena, Venecije, Budimpešte, do naših krajeva, toliko su narodi Evrope već bili zreli za bunu protivu tiranije i ropstva, oličenih u mrskoj i predugoj vladavini meternihovske Svete alijanse. Pokazalo se da je u njenoj evropskoj tamnici tinjao jedinstven duh slobodoumne i slobodarske Evrope, koji je eto prvi put, sjedinjen, banuo na pozornici istorije. Bio je to kratak ali izvanredan i jedinstven čas u istoriji Evrope, kada su se njeni narodi prvi put našli zajedno na putu svog oslobođenja. Oni su tada prvi put jasno shvatili da su im sudbine povezane, da im je sudbina jedna i ista. I oni to neće više zaboraviti.

Ali bi lik četrdesetosme, posmatra li se samo sa te tačke gledišta, ostao mutan i nejasan. Četrdesetosma bila bi samo pusta želja i lep san. Veličina jednog istoriskog događaja ne procenjuje se jedino neposrednim uspesima i najopipljivijim rezultatima. Četrdesetosmu, nema sumnje, osvetljava zanos njenih februarskih i martovskih dana; ali možda dublje i istinitije prosuta krv junskog poraza pariskih radnika, ma koliko to paradoksalno na prvi pogled izgledalo. Marks je to gotovo odmah video, još pre sto godina u vom spisu Klasne borbe u Francuskoj:

»Izuzev nekoliko glava, svaki značajniji odeljak iz anala revolucije od 1848 do 1849 nosi naslov: poraz revolucije.

Ali u tim porazima nije propala revolucija. U njima su propadali ostaci tradicija iz doba pre revolucije, rezultati društvenih odnosa koji se još nisu bili zaoštrili u oštre klasne suprotnosti — ličnosti, iluzije, ideje, projekti od kojih revolucionarna partija nije bila slobodna pre Februarske revolucije, od kojih je nije mogla da oslobodi februarska pobeda, nego samo niz poraza.

3.

Specifičnost revolucije 1848 leži u tome što je počela kao idila a završila se u krvi. To se objašnjava time što ona nije bila ishodište već začetak nove grandiozne revolucije. I zato je februarska idila u Parizu (i martovske u drugim evropskim gradovima) trajala veoma kratko. Ona je i kod nas našla svog izraza među članovima »Družine mladeži srbske« 1848, u naivnim, dirljivim i smešnim stihovima:

Ti osvjetli jasno sve narode redom,
I duhom slobode sladko ih nadanu.
Ta ni sami nektar kog bogovi piše,
ne bi tako sladak ko što ove reči:
»Sloboda, jednakost i bratstvo naroda«.

Ta idila, kao što se vidi, bila je sažeta u rečima Francuska i Pariz, bez nijanse u glasu, u rečima koje su već bile bez svog stvarnog sadržaja, Francuska enciklopedista i 89 uzetih skupa zajedno, bez nijanse između Rusoa i Voltera, između njih i Didroa i d'Olbaka, između 89 i 93, između Miraboa i Sijejesa s jedne, i Robespijera, Sen Žista i Babefa s druge strane. Između pobedničke buržoazije i obespravljenog proletarijata, čija potmula bu-

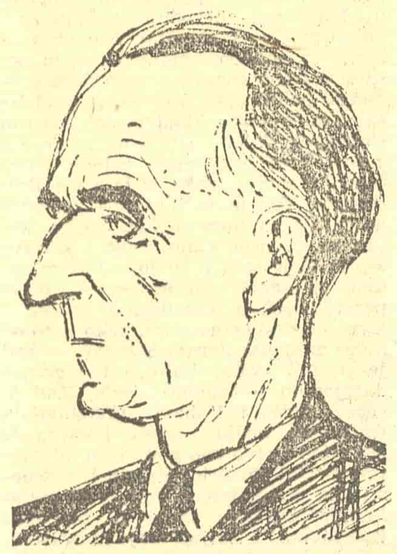

(Crtež Z. Džumhura)
Dušan Matić

na već je zatutnjala u nekoliko navrata za vreme vladavine Luja Filipa. Ali je to praznično kolo bilo moguće samo vrlo kratko vreme. Ni nepuna tri meseca. Ružičastu fantazmagoriju te idile cepali su već krici pariskih radnika.

Istorija nekad korača džinovskim koracima. Revolucionarne bure za to su naročito pogodne. Idila između klasa bila je prekinuta kada je »privremena vlada« pod »suncem druge republike« poprskala ulice Pariza krvlju njegovih radnika, koji su samo tražili za sebe hleba i pravo na rad, u ime načela radi kojih su se borili za Republiku, onih, dakle, junskih dana kada se »odigrala prva oružana bitka između proletarijata i buržoazije«, kako je Marks okarakterisao junske događaje, kada se nije samo pojavila nijansa u shvatanjima onih koji su dotle izmešani išli ruku pod ruku u februarskoj revoluciji, već se iskopao jaz, tačnije, otvorio novi sliv u istoriji sveta, nastala je nova vododelnica u društvenim zbivanjima.

Sav duboki smisao četrdesetosme upravo leži u jedinstvenoj patetičnoj društvenoj i ljudskoj drami koja se razvija od februara do juna u Parizu. U toj jezgrovitoj i kratkotrajnoj drami, poput antičke tragedije, ako se uzmu u obzir pokrenute mase, pokazalo se da je buržoazija, i ona najliberalnija iscrpila svoje revolucionarne mogućnosti, da je krug političkih revolucija bio završen, da se otvara era društvene revolucije, da njena stvar prelazi u ruke proletarijata, a da buržoazija prelazi na odbranu svojih pozicija i postaje kontrarevolucionarna.

Ustanak pariskih radnika juna 1848 bio je ugušen u krvi, ali je ukazao put novim društvenim snagama, proletarijatu, potvrdio misao tako jasno iskazanu u jednoj brošuri, objavljenoj tog istog meseca juna, na francuskom u istom tom Parizu, da se oslobođenje radnika nalazi u njihovim sopstvenim rukama.

4.

Esejist i romansijer, nepokolebivi borac za napredak i neobično prijemčiv duh, istinoljubac i veliki humanist, Žan Kasu nagnuo se nad četrdesetosmom svom širinom svoga duha i svom svojom nesebičnom ljubavlju za sve plemenite ljudske težnje i napore. Njegov cilj nije bio da piše iscrpnu istoriju četrdesetosme onako kako se istorije obično pišu. On je ponovio na nov glas, ali magistralnu analizu društvenu i političku, koju je Marks dao u svojim Klasnim borbama u Francuskoj i u Osamnaestom brimeru. Niti je nadovezivao neke svoje refleksije u njihovim marginama. On je želeo da kroz slikanje pokreta i ljudi onog vremena kada se vijugavo ali nepokolebivo izgrađivala nova društvena svest, kroz fantazmagorije, lutanja, zablude, oduševljenja, doktrine, teorije, kroz maglovite sanjarije, nasluti zrno istine, dušu tog vremena, pravac kojim se mučno probijala jasna misao o istinskoj slobodi ljudi i naroda, misao o ukidanju bede nedostojne čoveka, nova misao o mogućnosti sreće svih ljudi na zemlji, i o ostvarivanju društvene pravde.

Prelistavajući stare knjige i časopise, zaboravljene novine i brošure, tragajući za životima nekih izvanrednih i izuzetnih ličnosti, koje je zvanična istorija svesno ili nesvesno zanemarivala ili krivotvorila, on je strpljivo i uporno, znajući koliko se teško probija jedna nova misao do svetlosti dana svog jasnog formulisanja i dela ljudi do svog punog ostvarenja, tražio da nazre iza smešnog i karikaturalnog, često iza apsurdnog i ekstravagantnog, iza umora i očajanja, snažne nemoći i genijalnog nadahnuća koje bi opet potom očas zamaglio oblak lažne patetike, oslobodilačku misao socijalizma i mučan put formiranja pokreta i ljudi sposobnih da je ostvare.

Kasu je, u ovom svom eseju, oživeo romansijerskom snagom to značajno grozničavo doba toliko bremenito otkrićima, naslikao ljude i pokrete, nazreo glavne linije razvoja, sagledao smisao četrdesetosme upravo u onom prelomnom momentu koji se može ukratko označiti kao prelaz od političke na društvenu revoluciju, koja je blesnula u junskom ustanku pariskih radnika 1848. Poraz tu nije važan. U ondašnjim istoriskim uslovima uspeh je bio i nemogućan. Ali je od presudnog značaja da je svest o društvenom preokretu počela da prodire u mase i da se kristalizira u najboljim duhovima onog vremena. Zato Kasu u svojoj knjizi o četrdesetosmoj, posle dugog uvoda u kome slika ljude i klase, analizira ideje i doktrine, dakle vreme koje joj neposredno prethodi, sažeto daje samo presudan period od februara do juna 1848.

Širina i snaga Kasuove analize je u tome što je on i na slučaju četrdesetosme pokušao da dokaže kako neke osnovne velike ideje čovečanstva ne gube od svoje stvaralačke moći ni onda kada ih pojedinci ili grupe iznevere ili izvitopere, pretvore u šablone i u mrtvo slovo. Stvaralački duh iza njih veje i one su pune mogućnosti, ako ih oni koji se služe njima nesebično i iskreno pretvaraju u delo.

Ideje četrdesetosme o slobodi i o društvenoj pravdi za sve mogu i danas da služe protiv mračnih sila, protiv nove kontrarevolucije, koja te ideje pretvara u krivotvorenu monetu, u sredstvo za porobljavanje naroda i koji dele istinu i pravdu jedino i samo po babu i po stričevima.

Dušan MATIĆ

Inostrana hronika

ISTINA O ČARLSU DIKENSU

(Uz knjigu Džeka Lindseja: Charles Dickens, 1950)

U proučavanju Čarlsa Dikensa kritičar Džek Lindsej stao je na gledište da treba već jedared prestati sa odvratnom »lažju o Dikensu«. Laž je da je Dikens bio sentimentalni pisac sa »anzihskarti«, romansijer sladunjave bolećivosti koji je slavio malograđanske ideale iz doba kraljice Viktorije. Takvim ga prikazuju biografi, takvim ga smatra široka engleska publika. Polazeći pre svega »od zdravog razuma i jednostavne psihologije« Lindsej dokazuje (uz ogromni biografski aparat) da je Dikens bio celoga života veliki revolucionar koji je smrtno mrzeo malograđanske vrline i perspektive »viktorijanske Engleske«. Bernard Šo mislio je doduše drukčije no ostali kritičari. Ali on je sa svojim mišljenjem, koje je vrlo poznato, ipak ostao usamljen. Bernard Šo je priznao da sve svoje revolucionarstvo duguje Dikensovom romanu »Mala Dorit«. Džek Lindsej, razbijajući legendu o malograđanskom Dikensu, poziva se na svedočanstvo Bernarda Šoa, kao pretežno. A koji je razlog toj legendi? — pita se Lindsej. On smatra da Dikens ni u kom slučaju nije bio puki reformator koji je želeo da se izmene zakoni o sirotinji, već revolucionar koji je žudeo da se izmeni ceo društveni poredak. Dikens je — po Lindseju, prosto na prosto smatrao da mora publici da pruži štivo u kome se »viktorijanstvo« ipak opravdava. Pored tolikih ljudi koji se bave Dikensom, i pisac ovih redaka, boreći se godinama sa Dikensovim tekstovima i kao prevodilac i kao redaktor, pitao se često isto ono što i Lindsej: otkuda ta legenda o Dikensu. Došao sam do ovih ideja:

1) Dikensov »happu end« (srećan završetak) baca bengalske odsjaje na gotovo svaku Dikensovu ličnost. Česterton je jedared primetio da se i kučići, i papagaji i biljčice u saksijama, na kraju Dikensovih romana čarobno preobražavaju. Taj »happy end« u stvari je jedna književna koncesija koju je Dikens davao svojoj publici. Zašto? Iz hrišćanske samilosti i ljubavi. Skaska, narodna priča, arabljanska bajka (i film, ta moderna bajka) završavaju se srećno pre svega iz razloga pripovedačke tehnike: da se obeleži kraj. A kod Dikensa nesumnjivo dejstvuje i hrišćansko milosrđe (suprotno uočenim činjenicama i njihovome hodu). Dikens redovno završava čistilište života nekom vrstom raja.

2) Dikensova velika periodična rečenica unosi nešto nežno umirujuće, čak i uspavljujuće, u sva zbivanja: mi vladamo njima, vladamo svima perspektivama. Ta vlast daje nam uzdanja da se sve dâ savladati kao da je čitav život jedna velika rečenica. Uopšte rečenična perioda nosi u sebi nešto ukroćeno, ukrotiteljsko i usrećiteljsko. Tacit, sa kratkim rečenicama ne sikće sreću i stišanost.

3) Ma da je život kako ga iznosi Dikens ,pun nesklada i rugobe, isto kao i kod Hardija, a na mahove i više, ipak Dikensov stil nekako prelazi preko svega, i to tako da se neminovni logički zaključci ne ističu do konačnosti.

4) Dikens uprošćuje ličnosti do karikature, do jednostavne igre osnovnih poluga. Ti tako uprošćeni ljudi češto su istinskiji no bića razvejana preteranom analizom u nedokučni splet sitnih opiljaka. Svi su krajnji analisti (i Džojs, i Prust) krajnji pesimisti ne samo zbog svog sveta, nego i zbog svoga metoda u crtanju sveta: sve nam se izmiče ispod vlasti, ne vladamo ničim, što god dodirnemo pretvara se u prašinu bezbrojnih odnosa. Ljudski pak duh želi da sazna i razume. Velike sinteze Dikensove usrećavaju. One ostvaruju u nama konačno uverenje da se svet može i mora razumeti.

Na taj način, ma da je Dikens revolucionar na osnovu prikupljenoga materijala o čoveku i društvu, on to nije svojim stilom i pripovedačkom tehnikom. Dikensova sinteza stišava nas i umiruje, a često nam donosi i blaženstvo. Blagodareći tim čarobnim osobinama Dikensovim, široka publika mogla je pasti u zabludu: da je čarobnjak Dikens očaran svetom koji nam dočarava, i očaran odnosima u tome svetu.

Stanislav VINAVER

Zdenko Štambuk

Naš odgovor

Čujem katkad noću vaše mračne riječi
što kroz eter truju i srca i duše.
Uzaludna vika! U ovoj su zemlji
ljudi hrabrost stekli da idole ruše.

Mi znamo za ljubav i za vjernost vjernom
al mrzimo silu i judinu paru.
Ako treba život i život smo dali
al se nismo nikad klanjali oltaru.

Lomili smo gvožđe rukama i lili
krv na svakom pedlju domovine sami.
I bosi i goli i gladni i žedni
ginuli smo s pjesmom nikad savladani.

I sve što smo danas naš je žulj i muka
i sveg što će biti mi smo začetnici:
ova zemlja tvrda, zemlja čelik, puka —
danas graditelji — jučer osvetnici.

Blato vaših usta i krv vaših laži
neće pasti na nas. Izdaja se sveti.
Tko budućnost gradi od istine živi.
Od prijetnje pada onaj koji prijeti!

Proći će i dani vaše bijesne slave
i svih vaših ludih zločina, izdajstva
i proleter-borac u žeđi slobode
skinuće vam masku svetoga otajstva.

Mi nećemo stati makar teško bilo,
mi nećemo pasti makar tko to htio
jer ne pada narod kome savjest bdije —
rob nikada više tko je robom bio!

Bratko Kreft

NEK ŽIVE SVI NARODI

(Odlomak iz scenarija „Prešern")

Lica:
Šajhenstil
Julijana, njegova žena
Dagarin, dekan u Kranju
Blajvajs
Koseski
Kovač Gogala
Florijan, kranjski građanin
Dr. France Prešern
Kastelic
Obućar, na smrt osuđeni putujući zanatlija
Pacenk, prosjak-hajduk
Prešernova sestra Katra
Flajšman, učitelj muzike i kompozitor
Ljubljanski komesar policije
Pajk, policiski komesar u Kranju
Jelenova, krčmarica
Krčmar Jalen, Prešernov pisar, služavka, zarobljeni buntovnici, žandarmi, dame u narodnim nošnjama, narod, itd.

Događa se 1848 g. kada je austriskoj carsko-kraljevskoj aristokratsko-građanskoj reakciji, koju su u Sloveniji zastupali Blajvajs i Koseski, pošlo za rukom da revoluciju uguši. Prešern, koji se za revoluciju jako zagrejao, ubrzo je upoznao namere mračnjaka i nazadnjaka koji su spretno iskoristili nepromišljenost narodnih masa. Revolucija mu je bila poslednja nada koja se, kao i sve drugo ranije, izjalovila. Julija je postala ugledna aristokratkinja, građanska dama, a s Anom Jelovšek su ga vezivale samo dužnosti oca vanbračne dece. Oficijelna javnost, na čelu s Blajvajsom, uzdizala je iznad svega Koseskog. Itd. Zato nije čudo što je u trenutku krajnjeg očajanja potražio spas u samoubistvu. To bežanje u smrt nije bilo dobrovoljno, već je izazvano i nametnuto od ljudi i prilika, koje su nekoliko decenija docnije oterale u ludilo Frana Levstika, naslednika Prešernovih ideja i našeg prvog kritičara-estete koji nam je zauvek otkrio dubinu i veličinu Prešernova rada.

Scenarij »Prešern« nije pisan u obliku pripovetke, kako je to dosad, pod sovjetskim uticajem, bio kod nas običaj, nego kao filmska drama. Autor se u prihvatio tome obliku zbog toga što je dramatičar, već zbog proučavanja one filmske dramaturgije koja se ne oslanja na filmsko dramatizovanje romana i pripovedaka, već na filmovana dela Šoa i Šekspira, a s druge strane na Čaplinove scenarije (»Gospodina Verdoux«, jer baš ta dva dela dokazuju da Čaplin danas spada među najveće filmske dramatičare. Ma da je prilikom nastanka zvučnog filma bio jedan od njegovih najljućih protivnika, ipak je s »Gospodinom Verduom« stvorio prvenstveno dijaloški film i tako iz filmske pantomime i melodrame stupio u svet literarne dramatike.

98

Zabava

(Veče. Lampiončići. Zastave. Negde se peče jagnje. Muzika. Igranka. Veselo, prilično burno raspoloženje »narodne« zabave. Za jednim stolom nazdravljaju dostojanstvenici: Blajvajs, Kastelic, Koseski, Dagarin, Šajhenštil s Julijom, Građanin, Flajšman u uniformi narodne garde, Jalenova, njen muž, itd.).

Dagarin: U zdravlje gospodina doktora Blajvajsa i našeg najvećeg pesnika Koseskog!

Flajšman (peva):

Kol'kor kapljic tol'ko let
Bog jim daj na svet živet'!
Živio, oj živio,
Živio na svet!

(Drugi su mu se odmah pridružili. Blajvajs se zadovoljno i mudro drži, a Koseski se samozadovoljno smeška).

99

Negde na drugoj zabavi

(Prešern, Gogala, Florijan. U njihovoj blizini preži Pacenk. Sto s pićem. Prešern često pije).

Prešern: Sve je propalo! Ti neće izvesti revoluciju. Pedeset godina prerano! Moraće doći drugi!

Gogala: Bez Blajvajsa, Šajhenštila i Dagarina!

Prešern: I bez Koseskih!

Florijan: Pa nije još sve propalo, doktore!

Prešern: Sve! (Ponovo svi umuknu i gledaju okolo. Kastelic pleše i grli Jalenovu koja mu se blago otima. Između stolova vrti se Pacenk. Gogala mu daje da pije).

Pacenk: Eh, doktore, pa nije tako rđavo! Dajte mi petak da sutra opet mesto vas prisustvujem misi i da vam izmolim dobro raspoloženje!

Prešern (nasmeši se oporo): Evo ti dva! Ali sumnjam da će što pomoći! Ja sam izgubio svoju poslednju parnicu!

Pacenk: Bog vam vratio! (Pošto baci deseticu u torbu: Smem li vas nešto zapitati?

Prešern: Slobodno, Pacenk!

Pacenk: Otkad više puta dem me sto vas u crkvu i gledam sve one majstorije, počelo me nešto mučiti. Šta kažete vi: ima li boga ili ga nema?

Gogala: E, to ti je lepo!

Florijan: Otkad si postao takav mudrijaš?

Prešern: (polagano pije i smišlja, lice mu se razvlači u smeh): Ala si ti lukav!

Pacenk: No, šta velite, doktore?

Prešern: (šaljivo):

Kar je, beži;
al' beg ni Bog?
ki vodi vekomej v ne-bo,
kar je, kar b'lo je in kar bo«.

Pesma je neprevodiva zbog reči: ne-bo, koja u slovenačkom znači i nebo i neće biti, tj. ništavilo. Tekst znači: Što postoji, kreće se; nije li kretanje Bog, koji stalno vodi u ne-bit (u nebo), sve što je bilo, što jeste i što će biti. (Prim. prev.)

(Svi ga začuđeno gledaju. Pacenk je skoro zabezeknut. Mršti se i češka iza uva. Prešern ustaje. U tom trenutku začuje Dagarinov zadovoljni smeh. Osvrće se na tu stranu i osluškuje):

Blajvajs: I Prešern će se umiriti!

Dagarin: Ako se ne smiri, stegnućemo ga! (Oba se smeju).

(Prešerna je bocnulo. Odlazi).

Florijan: Kuda, doktore?

Prešern (okreće se. Lice mu se sasvim izmenilo): Kud bilo! Ovde će me ugušiti! (Naglo odlazi).

Florijan (hoće za njim, ali ga Gogala zadržava).

Gogala: Pusti ga! Svojeglav je! On ide unapred! Valjda si čuo Blajvajsa! Seljaci će morati zemlju da otkupe!

O PUTOPISU

Piše:

(Crtež Z. Džumhura)

JANKO DONOVIĆ

Uvijek sam volio da čitam dobre putopise. U tom pogledu su me zadužili i pričinili mi rijetko zadovoljstvo svojim putopisima Karel Čapek, E. E. Kiš, Alber Londr, Ljuba Nenadović, Isidora Sekulić, Miroslav Krleža i drugi. Putopis uvijek dvostruko privlači: specifičnim, individualiziranim doživljajima pisca jedne zemlje ili jedne sredine i njenog ambijenta i znanjima, istoriskim i savremenim reminiscencijama koje dobri putopisi pružaju i time znatno upotpunjavaju našu kulturu, produbljuju duhovni vidik, učine nam svijet bližim, intimnijim, skidajući veo sa mnogih »tajni«. Čitati putopise, to znači u neku ruku putovati, duhovno se prenositi iz jedne zemlje i iz jedne oblasti u drugu. Putopisi se još i danas dosta smatraju kao neka uzgredna literatura, kao literatura drugoga reda. Za ovo mišljenje, valjda, traže se razlozi u tome što se na putovanjima najčešće stvari gledaju na brzinu, na kratko vrijeme. Kao naknada za to, doživljaji na putovanjima su izvanredno intenzivni i novi, tako da putopis može da bude umjetničko djelo jednako kao roman, pripovijetka ili lirska pjesma — sve zavisi od piščeva talenta, kakvom je snagom »ščepao« svoje utiske, književno ih uobličio, najzad koliko je znanja i studioznosti unio u svoje djelo.

U našoj starijoj, predratnoj literaturi putopis je bio kao književni rod razvijeniji nego danas. Prilično broj pisaca bavio se njim, uglavnom oni koji su imali tu sreću da putuju kroz svijet. Pored sve njihove zanimljivosti i epizodno uspjelih književnih kvaliteta, ti putopisi najčešće nijesu iznosili objektivnu istinu o svom motivu. Ljuba Nenadović u svojim izvrsnim i za našu književnu istoriju dragocjenim pismima iz Italije više je pisao o Njegošu nego o Italiji. Doduše, to nije nikakva šteta — naprotiv, zadužio je potomstvo svojim podacima i utiscima o najvećem jugoslovenskom pjesniku. Nenadovićevim pismima iz Italije odgovorio bi bolje njihov prvobitni naslov »Vladika crnogorski u Italiji«. O Italiji i njenom društvenom životu saznajemo vrlo malo iz njegovih putopisa. Jovan Dučić u »Gradovima i himerama« više tretira istoriske i mitološke sadržine nego što prikazuje savremeni život. Njegov putopis mogao bi biti pisan gotovo i bez putovanja — u radnom kabinetu, nabijenom leksikonima i različitom literaturom. Putopisi M. Crnjanskog i Rastka Petrovića, poetski na crti visoke subjektivnosti, iznose piščeva raspoloženja i asocijacije u vezi njihovog puta u Italiju i Africu, a stvarna slika ovih sredina ostaje neprikazana. U našoj najnovijoj putopisnoj literaturi od rata na ovamo, pretstavljenoj uglavnom manjim, kraćim stvarima, postoji ispravna težnja da putopis odrazi objektivnu istinu o jednoj zemlji i o jednoj sredini, da se sredstvima socijalističkog realizma zahvate motivi sa putovanja. No, ovim putopisima je najčešće nedostajalo ono što se zove atmosfera u jednom umjetničkom djelu; oni su više ličili na novinarske reportaže nego na umjetničku literaturu.

Putopisac mora biti objektivan. Znači li to da on treba, putujući, da zapisuje vjerno sve što vidi i čuje, uporedo sa registrovanjem svojih osjećanja koja dolaze kao reakcija na određene pojave i manifestacije? Na ovo se može odgovoriti i sa **da** i sa **ne.** U svakom slučaju putopisac treba vjerno da zapisuje ono što vidi i čuje u jednoj zemlji, da bude objektivan, da ništa ne izmišlja i ne dodaje iz svoje glave. To je ujedno i garancija da će talentovani putopisac uspjeti da izrazi atmosferu i realne likove, da njegove slike s puta djeluju prirodno i ubjedljivo. Ali, s druge strane, on ne treba **s v e** da zapisuje i obrađuje, ma koliko bio impresioniran činjenicama sa proputovanog područja. Objektivnom i kulturnom putopiscu ovdje se nameće izbor, kao uostalom i svakom drugom piscu socijalističko realističkog smjera. U Jugoslaviji se, na primjer, može negdje naići na omladinca zapojenog konzervativnim, bajatim idejama koji u duši ne voli socijalistički poredak nove Jugoslavije i čezne za starim, ali ako bi se putopisac ustavio na prikazivanju ovoga mladića a ne prikazao hiljade naprednih omladinaca — graditelja socijalizma, prožetih idejama Narodne revolucije, to bi onda bila potpuno neistinita slika o našoj omladini. Putopisac ne smije sporedno i nebitno da uopštava, da mu daje glavno mjesto, jer će njegov putopis ma koliko konkretno istinit, biti nerealan i neubjedljiv po jedan narod i po jednu sredinu kao cjelinu. Za osnovne, bitne karakteristike određenog ambijenta, putopisac treba da traži stvarne primjere iz života, kako bi preko njih prenio i samu njihovu životnu atmosferu.

Putopis je značajan, aktuelan i zanimljiv rod literature. Naši savremeni pisci neće pogriješiti ako mu poklone više pažnje i svestranije i produbljenije pristupe obradi svojih doživljaja i viđenja sa putovanja. Pored umjetničkog utiska koje će njihovo djelo ostaviti na, za ovu vrstu literature uvijek žedne i radoznale, čitaoce ono će dalje upotpuniti i razviti njihovu kulturu, pružajući im nova znanja i nove podatke o zemljama dotada malo ili nimalo poznatim. Putopisi postaju za čitaoce plemeniti doživljaji što sve znatno doprinosi upoznavanju i zbližењu zemalja i sredina i što vodi, istinskom internacionalizmu i saradnji među narodima.

OSVRTI NA KNJIGE

KNJIGA PESAMA FRANCE KOSMAČA

(„Kurent in smrt“, izdanje „Mladinske knjige“, Ljubljana 1950)

Svojom prvom knjigom stihova »Podobe naših pohodov« koja je izašla pre četiri godine, afirmisao se pesnik France Kosmač kao dekorativni slikar s monotonom, strogo sonetskom formom, realističkim likom i rečju, sa uzdržanim osećanjem, ali i sa toplim i dirljivim lirskim akcentom mladog partizana koji je sa svojim narodom delio sve teškoće i sve radosti. To je zbirka bez ikakvih reformatorskih težnji, suviše malo individualistički obojena, uska po motivima, a po problemima malo inventivna, — ali baš zbog te jednostavnosti i prisnosti ljudski više a pesnički manje dozrele ličnosti, neposredna i ubedljiva.

Zbirka »Kurent in smrt« dokazuje da je Kosmač u novoj zbirci proširio nadahnuće: u njoj ima raznovrsnih motiva, živosti bez emocionalne monotonije, slobodnog ritma koji skoro svuda zamenjuje šematski metar, odabranih rima i raznolikih metafora.

Osnovna Kosmačeva ideja jeste vedrina i životni optimizam. Idejna osnova svake pesme je jednaka ili vrlo slična ideji centralne pesme i zbirci sa narodnim motivom o Kurentu, pobedniku zime, šaljivom i podrugljivom veseljaku, i njegovom susretu sa Smrću koju on veselom pesmom otera i utera u kozji rog. Optimizam struji iz Kosmačevih partizanskih pesama (ciklus: »Iz krvi rdeče«), iz razmišljanja o vrednosti žrtve i slobode — u sonetnom vencu, iz prepevanih narodnih motiva, iz erotike, i najzad, iz tri programske pesme u zaključku zbirke sa mislima o nekakvom kosmopolitizmu i patriotizmu koje se završavaju životnom i poetskom maksimom »Kaj pa je meni najdražje na svetu? Če bom primaknil le zrno, le stih, da veseleje bo na tem planetu, potlej bo lahek moj zadnji dih!«

Tu vedrinu Kosmač želi da iznese jednostavnim, neizveštačenim emocijama i živom, realističkom rečju, što bi značilo odvajanje od ekspresionizma i vraćanje izvoru najboljeg narodnog govora: narodnoj pesmi, Prešernu i Modernoj! Po svemu tome izgleda da ova zbirka nadmašuje prvu!

Ali, nažalost, sve su te pozitivne reformatorske tendencije (naročito u poređenju sa neizrazitom, pokatkad suviše plačnom poezijom mlade generacije) u poetskoj konkretizaciji ostale bez ubedljive snage: više bismo želeli da Kosmač bude onakav kakvog smo ga poznavali: topal i dubok.

Ideja Kosmačeva optimizma u većini pesama ne izrasta organski iz samog motiva: bilo da autor očigledno konstruiše motiv kome ponekad i jevtinom rečju stavlja etiketu vedrine, bilo da vedrina ostaje izražena samo kao želja umesto da izvire iz doživljenih motiva, bilo da Kosmač ni izdaleka ne uspe da iscrpi vedrinu i optimizam iz samog motiva, jer ne prodire kroz koru u njegovu jezgru. Kosmačeva vedrina i optimizam skoro nigde nisu rezultat dubljeg saznanja života koje bi trebalo da bude zbir najtežih iskustava i krvavog traženja istine. Otuda je ta vedrina suviše svakidašnja a ponekad i nametljiva.

Kosmačevim pesmama nedostaje dubine, stvaralačke intenzivnosti u doživljavanju. Na prelomnim životnim pitanjima Kosmač se malo zaustavlja i suviše se brzo zadovoljava površnim rezultatom. Za tu njegovu površnost, uzgrednost i lakoću koja se zadovoljava širinom i šarenilom motiva i spoljašnjih utisaka, naročito su karakteristični beogradski pasteli: to je šetnja kroz život bez osnovnih i dubljih saznanja o tom životu.

Možda je baš ta površnost kriva što Kosmaču na bezbroj mesta nedostaje prava pesnička mera o oblikovanju motiva. Kosmač želi plemenitu prostotu, ali je od priprostog do svakidašnjeg samo korak, a isto tako od svakidašnjeg do banalnog i od duhovitog i šaljivog (čime se odlikuje narodna pesma) do nametljivog i smešnog. I baš taj korak Kosmač vrlo često nehotično čini. Zato su mu poneke pesme, koje bi trebalo da budu originalno priproste ili narodski duhovite, zbog nedostatka prave pesničke mere (uzrok: nedostatak intenzivnog originalnog doživljavanja), u celini nepesničke!

No i u pesmama koje u celini deluju svojim lirskim akcentom, ima dosta ispevanih strofa, stihova ili samo reči koje odudaraju od skladne celine. Kosmačevi stihovi se komešaju u mutnom vrtlogu: ovde onde blesne originalna i istinski duhovita dosetka, da bi se u sledećem stihu utopila u svakidašnjoj otrcanoj i jevtinoj mudrosti; šikne istinski dirljivo i priprosto osećanje da bi se uskoro rasplinulo u površnom i neubedljivom spoljašnjem utisku; plastički lapidaran stih ne gubi u mnogorečitosti; priprosta narodna reč se bori bilo sa svakidašnjim (ponekad iz tehničkog rečnika pozajmljenim) govorom, bilo sa visoko pesničkim frazama napabirčenim iz svih mogućih stilova; razigrani ritam zalazi u očiglednu neskladnost sa sadržajem, kompozicija ne nalazi granice u logičnoj zaokruženosti; iznenađuju snažno postavljene metafore, da bi se uskoro, razvodnile u otrcanosti i svakidašnjosti, ili prekoračile svaku meru logike. Uzrok svima tim neskladnostima leži u nedostatku Kosmačeva osećanja prave pesničke mere.

Uticaji u Kosmačevoj zbirci su mnogostrani: od naslanjanja na narodnu pesmu, preko Moderne, koja ima najviše udela u tom akcionarskom društvu, preko Voduška pa sve tamo do ekspresionista, čak i Majakovskog, nižu se autori koji očigledno izbijaju iz Kosmačevih stihova. Za toliku raznovrsnost uticaja skoro je teško naći opravdanje u pesnikovoj mladosti i učenju, jer su očigledni, suviše ih ima i međusobno su pomešani (u jednoj pesmi se susreću Župančič i Majakovski) i vrlo su malo ili nimalo individualno obojeni, što je kod mladog pesnika uobičajeno.

To je uopšte. Treba svakako istaći nekoliko pesama u kojima ima pomenutih kvaliteta i koje utiču neposredno. Nekoliko pesama s pruge (iz jednog parčeta isklesana, priprosta Arza, Udarnik, uprkos tendencioznog objašnjenja u zadnjoj strofi), nekoliko soneta, na(ročito jedinstveno usklađenih u početku) iz sonetnog venca, koji u celini nije uspeo zbog neproporcionalno upotrebljenog apstraktnog simbola i realističkog, mestimično naturalističkog, lika i zbog nedostatka emocionalne sadržine koja se pri kraju gubi u uopštenoj i nespretnoj, skoro frazerskoj versifikaciji. Među dobre pesme spada centralna poema »Kurent in smrt« koja je uspeo moderan pokušaj oživljavanja narodnog lirskog epa i koja u posveti pokojnom kiparu Nikolaju Pirnatu ima dosta stvaralačke snage. Među narodnim motivima dirljiva je »Partizanska romanca«, dok se kod ostalih više oseća originalnost pokušaja da se peva u narodnom duhu nego unutrašnja priprosta ispovest.

Ubuduće Kosmačev pesnički pogled ne sme da ide samo u širinu, već treba da pronikne u dubinu, u najtajnije kutiće svoje ličnosti. Jedino će tako i pod Kosmačevim prstima zabrujati razigrana i istinski optimistički čudesna Kurentova svirala!

Uz Kosmačevu zbirku ponovo se postavlja pitanje ilustracije lirske poezije koje naročito praktikuje »Mladinska knjiga« u svojim izdanjima. Lakovićeve ilustracije — izuzev onih uz Kurenta i naslovne vinjete koje su lepe — svojim suvim, nelirskim, realističkim komentarima lirske sadržine suviše dolaze u sukob sa sadržajem i stilom zbirke.

Mitja MEJAK

Gustav Krklec

ŽUBOR ŽIVOTA

Krasno je pokraj izvora u sjeni
slušati žubor vode što se pjeni.

Iz mrke grude mlaz izbija svježi
i prevrće se, raspliće i bježi.

Kroz lisje šušti, mahovinu mije,
u papratu se nabujalom krije.

I začas uho zatravljeno čuje
kako kroz travu hitri konci struje.

Povorka kapi mahnito se bori
da život snažan iz ničega stvori.

U hladu ležiš, san ti sklapa vjeđe,
dok voda ruje i podriva međe.

Planduješ, dokon, dok rominja veče,
a nakraj sela već potočić teče.

Samoći tvojoj utjehe ni lijeka,
dok potok prima u zagrljaj rijeka.

Ko pauk pređu sučeš krhke snove,
a rijekom teške dereglije plove.

Snatriš kraj sitnog vrutka usred gaja,
dok struje rastu — rijeci nigdje kraja.

Protrljaj oči, malodušni stvore,
rijeka će skoro ugledati more.

Znaš li šta izvor žubori u sjeni?
— Život je pokret, Probudi se! Kreni!

(1950)

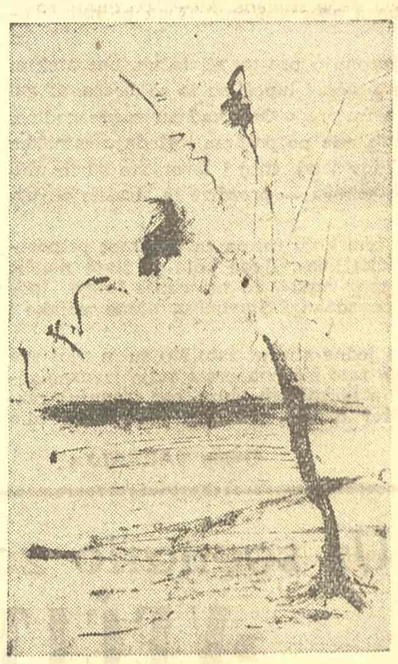

Đorđe Popović: Jesen

BELEŠKE

Petar Petrović-Njegoš

PROGRAM PROSLAVE NJEGOŠEVE GODINE

U Narodnoj Republici Crnoj Gori otpočele su opsežne pripreme za proslavu stogodišnjice smrti velikog jugoslovenskog pesnika Petra Petrovića Njegoša, koja se navršava u oktobru iduće godine. Na Cetinju je formiran Državni odbor za proslavu sa osam sekcija. Odbor je već sastavio jednogodišnji program priprema za proslavu, a čitav ovaj period priprema do dana proslave biće obeležen u našoj kulturnoj istoriji kao »Njegoševa godina«.

Odbor se obratio petorici naših najboljih vajara za izradu idejne skice za spomenik koji će se podići na Cetinju. Zamoljen je i pozorišni umetnik Raša Plaović da dramski obradi Njegošev »Gorski Vijenac«, radi prikazivanja u danima proslave. Od naših naučnika, koji su se bavili proučavanjem Njegoša, zatražiće se prilozi za štampanje Njegoševa zbornika. U Beogradu će se štampati celokupna Njegoševa dela, a na Cetinju dosada nepoznati materijal o Njegošu, koji se prikuplja u Zadarskom arhivu.

Restauracioni radovi obuhvatiće niz kulturno-istoriskih spomenika u Cetinjskoj, Hercegnovskom, Kotorskom i Barskom srezu. Tako će se na Cetinju dovesti u prvobitno stanje zgrada zvana »Biljarda« i u njoj urediti Njegošev muzej. Restauriraće se i nekoliko manastira u kojima je boravio Njegoš, kao onaj u Mainama, u Celiji Doborskoj i u Komu na Skadarskom Jezeru. Izvešće se i restauracija škole u Toploj kod Hercegnovog, gde je Njegoš učio, a takođe i njegove rodne kuće na Njegušima. Na nekoliko zgrada u Boki Kotorskoj, u kojima je boravio Njegoš, otkriće se spomen-ploče. Obeležiće se spomen pločama i neki objekti koji nisu direktno vezani za uspomenu na Njegoša. Jedan od tih objekata je i ruševina grada Oboda kod Rijeke Crnojevića, u kome je skoro pre pet vekova bila naša prva štamparija.

U toku proslave, za koju još nije definitivno određen datum održavanja, biće otvoreno nekoliko izložaba. One će prethoditi izložbi likovnih umetnika Jugoslavije, koja se iduće godine otvara na Cetinju. Uobrzo će se pristupiti pripremama za otvaranje izložbe celokupnog kulturnog nasleđa crnogorskog naroda i to po granama umetnosti. Likovni umetnici Crne Gore izradiće niz reprodukcija Njegoševih portreta i istaknutih ličnosti iz Njegoševe epohe. Pored toga biće izložene rukopisne knjige u pergamentu, prve štampane knjige kod Slovena, među kojima i Oktoih, zatim mnoga originalna izdanja knjiga koja je Njegoš izdao u svojoj štampariji na Cetinju i ostale knjige koje su štampane u Crnoj Gori do danas.

Povodom proslave izradiće se spomenice i značke, zatim nekoliko serija maraka sa Njegoševim likom i motivima iz »Gorskog vijenca«. Za snimanje proslave biće, pored domaćih filmskih preduzeća, pozvano i neko strano preduzeće, radi snimanja u boji.

STO GODINA ZADARSKE NAUČNE BIBLIOTEKE

Najstarija javna naučna knjižnica u našoj zemlji, Naučna biblioteka u Zadru, navršila je sto godina od svoga osnivanja. Iako su italijanski okupatori, napuštajući Zadar, opljačkali nekoliko hiljada najznačajnijih knjiga ove biblioteke (veći broj inkunabula, pergamenata i dragocenih starih rukopisa) Zadarska naučna biblioteka raspolaže sa preko 120.000 primeraka knjiga. Po broju knjiga to je druga najbogatija knjižnica u Hrvatskoj.

Za proteklih pet godina za biblioteku je nabavljeno sedam puta više knjiga nego za čitavo vreme koje je Zadar od Rapalskog ugovora pa do svog konačnog oslobođenja, proveo pod italijanskom okupacijom.

U knjižnici se, pored ostalog, čuvaju retka dela naših starih pisaca kao što su Gučetić, Budinić, Kasić i dr. Tu se nalazi jedan primerak crkvenog kodeksa iz 1593 godine. Taj kodeks je pisan u Moskvi i naši naučnici ga nazivaju »Zadarsko jevanđelje«. Među knjigama koje su fašisti odneli u Italiju nalazi se i prvo venecijansko izdanje Marulićeve »Judite« iz 1521 godine.

PESNIK NIKOLA POLIĆ NAVRŠIO JE 60 GODINA ŽIVOTA

Krajem novembra u Puli je svečano proslavljena 60-godišnjica života poznatog primorskog pesnika Nikole Polića. Na svečanoj akademiji koja je tim povodom održana u Gradskom domu, o Polićevu književnom stvaralaštvu govorio je pesnik Gustav Krklec.

Polić je počeo pisati dosta rano. Njegove pesme, feljtoni i razne druge publikacije počele su se pojavljivati početkom ovoga stoleća. Dosada je izdao jednu zbirku pesama pod naslovom »Jučerašnji grad«, zatim zbirku novela, knjigu eseja »Marginalije«, kao i oko dve stotine feljtona objavljenih u raznim časopisima i listovima.

MAĐARSKA NACIONALNA MANJINA DOBILA SVOJE DRUGO POZORIŠTE

Pripadnici mađarske nacionalne manjine u Vojvodini dobiće ovih dana svoje drugo narodno pozorište koje će biti otvoreno u Bačkoj Topoli. Dosada je u Vojvodini radilo samo jedno mađarsko pozorište i to u Subotici. Ono, naravno, nije moglo u potpunosti da zadovolji potrebe jako u Vojvodini radi čitav niz raznih diletantskih i amaterskih grupa mađarske nacionalne manjine. Prvo pozorišno delo koje će prikazati novo osnovano pozorište biće poznata drama Henriha Ibzena »Aveti«.

U NIŠU JE OTVOREN MUZEJ NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE

U Nišu je 29 novembra otvoren muzej Narodnooslobodilačke borbe u kome se nalazi nekoliko hiljada fotografija i 400 raznih drugih dokumenata. Na proučavanju i hronološkom sređivanju materijala radili su istoričari niških škola.

PRVO IZVOĐENJE SULEKOVOG KONCERTA ZA VIOLONČELO I ORKESTAR

— Državni simfoniski orkestar u Zagrebu izveo je prvi put koncert za violončelo i orkestar delo Stjepana Suleka, jednog od najplodnijih hrvatskih kompozitora.

Od značajnih muzičkih dela, kompozitor Stjepan Šulek izišao je dosad pred zagrebačku publiku sa koncertom za klavir i orkestar, sa tri simfonije od kojih je druga »Eroika«, nagrađena prvom saveznom nagradom, sa klavirskom sonatom u c-molu sa muzikom za decu (»Muzika za mališane«) i klasičnim koncertom za orkestar.

KONZERVACIJA LONGINOVOG IKONOSTASA IZ MANASTIRA LOMNICE —

Jedno od malobrojnih slikarskih dela majstora Longina iz XVI veka, ikonostas iz manastira Lomnice, nalazi se u Beogradu na konzervaciji. Ovu vrstu zaštitnih radova na ikonostasu organizovao je Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.

Florijan: To je konstitucija!
Gogala: A šta je onda revolucija?
Pacenk: Da uzmu sami! (Ostavi čašu i iščezne u gomili. Muzika).

100

Slabo osvetljena ulica u Kranju

(Iz daljine se čuje zabavna muzika. Iza ugla dojuri Prešern. Kosa mu je sasvim razbarušena; u ruci drži cilinder. Iznenada ga zaustavi krik: »Živela sloboda!« koji prati satanski grohot. Prešern se trgne. Gleda oko sebe da bi utvrdio otkud dolazi. Tada začuje novi uzvik: »Ej, doktore prava, koji, kako kažu, još nisi izgubio nijedne parnice, pomozi mi da dođem do svoga prava!«)

Prešern (okrene se i ugleda kod tamničkog podrumskog prozora Obućara koga su onda vodili ispred njegove kancelarije. Drži se za rešetke ćelije u podrumu. Prešern priđe bliže, ali u tom trenutku tamničar odvuče Obućara od prozorčeta. Čuje se pad i dirljivi krik. Udarci, Prešern se zamisli, a u tom trenutku vetar donosi nekoliko razigranih akorda sa zabave. Kao da ga je nešto gurnulo, pojuri naglim koracima kao i ranije, ali čim dođe u drugu ulicu naiđe na vojnike koji gone buntovnike. Pred njim se pojavi komesar Pajk): Ko su ti što ih gone?

Pajk: Zarobljeni buntovnici iz Mađarske, Češke, Poljske, Beča ...

Prešern: Kuda ih teraju?

Pajk: U Lombardiju. Maršalu Radeckom za topovsku hranu! (Nasmehne se. Prešern ne reče ništa, već pojuri pored povorke).

101

Visoka obala iznad Save

(Mesec se sakrio za oblak. Vetar. Prešern žuri. U putu ga prate, lica koja se svetlucaju iz pomrčine; lica Julije i Ane, Blajvajsa, Čopa, Koseskog, Smolea, Pavšeka, Koritka, Štelciha, Šajhenštila i Dagarina. Vidi i Gabera u lancima. Zastaje. Utvare za trenutak iščezavaju. Mesec. Pogleda dole gde teče Sava. Već mu noga poklizne, ali se trza i ustukne. U tom trenutku ugleda kako iz vode ustaje avetinjska grbava figura Jerneja Kopitara koja mu se ceri u lice. Prešern ustukne. Iz pomrčine vidi kako dolaze svi agenti koji su ga u životu pratili. I Pajk je među njima. Pred sobom ugleda majku i svoju decu koji ga mole za parče hleba. Srce mu malaksava, hvata se za grudi, posrće i pada pored debele motke. Naslanja glavu na motku. Teško diše, Zažmuri. Mesec ponovo izroni iza oblaka. Za trenutak otvara oči i gleda oko sebe. Tek sada primeti da je pao pod vešala, da se nalazi na gubilištu. Gleda, posmatra. Na stubu je prilepljena objava o prekom sudu, a iznad njega zavezani konopac. Polagano ustaje i teško odlazi napred, poguren. Strašno je umoran. Sa zabave dopire vesela muzika. Za sve vreme toga, inače nemog prizora stihovi, polagano i u odmorima:

»Ko zna
razvedrit noć crnu što duh okiva!
Ko umije
istjerati kopca što u srcu rije
od zore do mraka i duž noći svije!
Ko uči
izbrisati spomen nekadašnjih dni,
očaj budućih skinuti s oči,
sadašnjih izbeći pustoš što mori!

(Prepev M. Rakočevića)

102

U Jalenovoj gostionici

(Na stolu, prekrivenom stolnjakom čaša s bocom. Čaša je prevrnuta, a u boci još malo vina. Služavka sprema sobu. Briše. U tom ulazi razigrana Jalenova, s mužem i Kastelicom).

Jalenova: Ko je bio ovde?

Služavka: Doktor Prešern. (Na vratima se pojavi Pacenk).

Jalenova: Jesi li mu dala večeru?

Služavka: Nije hteo sa mnom ni da govori!

Jalenova: Uh, kako si smetena! (Ode).

Kastelic (više za njom): Donesite kakav but i pehar vina! Noćas nećemo ići na spavanje! (Jalen ide za ženom. U međuvremenu Pacenk ispija vino što je Prešern ostavio. Čim su Jalenovi otišli, nakresani Kastelic prilazi služavki i hoće da je zagrli, ali mu se ona odupire preteći mu metlom. Pacenk pije. Odjednom se začuje uzvik Jalenove).

Jalenova: U pomoć! U pomoć! (Otrči u sobu). Doktor Prešern se obesio u ostavi!

103

U ostavi

(Kastelic, Jalen i Pacenk nose onesvešćenog Prešerna. Vidi se da još diše. Na kasapskom klinu visi presečena kravata).

104

U Prešernovoj sobi

(Prešern u krevetu, s povezanom glavom. Lice mu je umorno i podnadulo. Gogala i Florijan pomažu mu da se digne. Katra mu iza leđa podmeće jastuk. Kod vrata stoji Pacenk).

Katra: France, France! Da zovnem gospodina dekana?

Prešern (nasmeši se): Zar bi već htela da umrem?

Gogala: Ko bi sovu zvao dok je još dan!

Prešern (smeška se): Jesu li došle »Novice«?

Katra: (ljutito): Evo ih! (Ode).

Prešern: Hvala, prijatelji (Svi odlaze. Prešern je otvorio pred sobom »Novice« i letimično pregledao prvu, pa drugu i treću stranu. Smeška se. Napolju sija sunce. Sneg. Sunčani zrak prodire u sobu i pada na hrpu neprodatih »Poezija«, na kojima se taloži prašina. Odjednom se zagleda u belešku »Novica«): »Zdravlje našeg slavnog pesnika dr. Prešerna je veoma slabo. Pre nekoliko dana su mu uzimali vodu iz trbuha, jer ga je vodena bolest sve više mučila. Daj Bože, da mu sad bude bolje i da opet ozdravi!«

(Oči mu zablešte. Razljuti se i poviče): Katra! Katra!

Gogala (ulazi): Nema je, gospodine doktore. Opet je otišla dekanu!

Prešern: Gle, gle! I njoj se žuri kao Blajvajsu! Čitaj! (pruža mu »Novice«. Florijanu): Zovi mi moga pisara! Da donesu ispravku. A ti, Pacenk, pođi Jalenovoj! Nek ti da bocu najboljeg vina! A tu limunadu neka pije travar! Pa povedi još koga sa sobom! Još Prešern živi! **(Svi se smeju).**

Na gubilištu

(Pod vešalima stoji Obućar. Žandarmi. Ciganin. Sveštenik kojemu je Pacenk onda podmetnuo nogu. Komesar Pajk čita presudu. Završava. Doboš. Sveštenik prilazi Obućaru koji ga odlučnim pokretom glave odbija. Sveštenik se povlači, a Ciganin nabacuje Obućaru omču na vrat. Obućar nešto uzvikne, ali se u istom trenutku zvuk preliva u Prešernove reči).

105

U Prešernovoj sobi

(Kraj Prešernova kreveta stoje: Gogala, Florijan, pisar i Pacenk. Svi drže čaše u rukama. Prešern govori stihove iz svoje »Zdravice«)

Prešern (jednostavno, i toplo, domaće):

»Nek žive svi narodi,
što dočekat žele dan,
da svud kuda sunce hodi
razdor bude protjeran,
slobodni
ljudi svi,
ne krvnici — susjedi!

(Okrene se prijateljima):

I najzad, prijatelji,
čaše za se dignimo,
jer mi smo se zbratili,
što svi dobro mislimo;
dugo dni
da živi
što je dobrih gdje ljudi!

(Prepev M. Rakočevića)

(Kucaju se i ispijaju. Već kod poslednjih reči Prešern malaksava. Ispivši času umorno se spušta u krevet).

Iosip Kosor:
IZABRANE PRIPOVIJESTI

(Izdanje »Zore« Zagreb, 1950)

U seriji »Savremeni hrvatski pisci« zagrebačka »Zora« je objavila poveću zbirku pripovedaka Josipa Kosora, izabranih između onih koje su se pojavile pre 45 godina u knjigama »Optužba« i »Crni glasovi« i pre 25 godina u knjizi »Miris mora i zemlje«. Ovo je prva stvar Kosorova koja se pojavljuje posle rata, i moglo se s pravom očekivati da će ova knjiga, i pored toga što ne sadrži nikakav nov materijal, izazvati bar malo raspravljanja kako o samim pripovetkama u njoj, tako i o njenom autoru, darovitom piscu ,koji je već odavno potisnut i čije se književno delo e n b l o c prećutkuje u svakoj prilici, kao da ga i nema, odnosno kao da ništa ne znači. A to se moglo očekivati utoliko više što, da se poslužim rečima kojima Jure Kaštelan završava svoj pogovor ovoj zbirci »i pored sveg čudnog bogotraženja i kasnije izvitoperenosti i iskonstruisanosti stila, Kosor je napisao dragocene stranice svojih pripovjesti i drama, koje će imati trajno i posebno mjesto u našoj književnosti.«

Kosor u jugoslovenskoj književnosti pretstavlja »poseban slučaj«: pisac samouk, koji se u samom početku istakao kao snažan realistički pripovedač, koji je u tzv. hrvatsku Modernu uneo motive iz sveta seoskog i gradskog proletarijata, i čitav jedan svet skitnica, Cigana, ljudi u sukobu sa društvom i njegovim zakonima — napušta čvrsto, realističko tle na kome ima najviše uspeha, na kome je svoj, da bi zaplovio vodama nebuloznosti, simbolizma i kozmizma, i postao čas neshvatljiv i nejasan, čas diletantski misaon.

Prećutkivanje Kosorova književnog dela počelo je odavno: u »Antologiju hrvatskih pripovjedača« koju je priredio Branko Vodnik 1912 g. za Srpsku književnu zadrugu on nije unet, ma da je onda imao za sobom dve zbirke pripovedaka i tri romana a nije unet ni u onu drugu »Antologiju hrvatskih pripovedača« koju je za Državnu štampariju priredio Krešimir Georgijević 1940 tj. onda kad je Kosor imao za sobom već sve svoje pripovetke i romane. Tom prilikom Georgijević je izostavio Kosora zajedno s onim piscima koji »nijesu mogli prodrijeti do uspjeha većeg i općeg značaja«. U zbornik »Jugoslovenska proza« Kosor opet nije ušao. Knjiga pripovedaka J. Kosora (u izboru D. Tadijanovića) pretstavlja svog pisca uglavnom njegovim probranim stvarima pored svega nekoliko manje značajnih (»U arsenalu«) i nekoliko prosečnih stvari (»Otpuhivač prašine«), kao i par pripovedaka o kojima bi se moglo diskutovati da li ih je trebalo uneti u ovakav izbor (»Crna sila«), ovamo su došle sve njegove najbolje pripovetke — »Nametnik« (iz zbirke »Optužba«), »Ciganin«, »Kako narod propada«, »Općinski ovrhovoditelj« (iz zbirke »Crni glasovi«) i najzad »Život u ravnici«, »Usred Adrije«, »Kobni slučaj« i »Vagabund« (iz zbirke »Miris mora i zemlje«).

Možda je trebalo uneti i »Ajšu«, kao karakterističnu u svojoj vrsti, ma da ona svojom jako naglašenom romantičnošću — a to je verovatno i rukovodilo urednika da je izostavi — nije dovoljno u skladu s većinom ovih pripovedaka.

Kosor je daroviti pisac koji je, nažalost, mnoge svoje dobre stvari zatrpao slabim stvarima, pa je u tome možda i početak njegova prećutkiv. nja. U svojim pripovetkama, od kojih su neke naročito uzbudljive svojom životnom istinom, dao je ljude sa tri razna tla njemu podjednako bliska i domaća: iz Dalmacije (zagorske i primorske), Slavonije i Bosne. I uvek, kao i za ljude, pokazao je u svojoj prozi vanredno osećanje za prirodu ta tri kraja: on je slika živo, sugestivno, zahuktalo, sa mnogo kolorita.

Kad daje zagorsku Dalmaciju, onda je njegov rodni Trbounj pravi rođak Ponikvama iz pripovetke »Sirota« Dinka Šimunovića. I tu stanovnici nemaju nikakve veze sa gradom, žive svojim posebnim životom, kao da su još tamo negde u herojskom dobu svetlog oružja i narodnih pesama. Samo, ovde je to puka sirotinja, koja živi vrlo oskudno. I baš taj oskudni život Kosor prikazuje snažno, ubedljivo i onda kad ga svodi na nekoliko golih činjenica: ... nema tu nikakovih životnih promjena osim promjena vremena. Kad bura puše, hladno je svima, kad sunce grije, toplo je svima. Kad ponese ljetina jedu do sita, a kad nema ništa u polju, nema ni u želucu. Živi tu narod slobodno sam o sebi, u svojim teškim, kamenim kućama, pokrivenim pločama, bez tavana i peći; a i šta će peći, kad pod istim krovom ima zimi mjesta i za stoku, koja ih ogrijeva svojom toplom zduhom. A sloboda je njihova neograničena. Mogu po miloj volji pucati iz starinskih kubura ...«

O sebi, o svom životu, ovi seljaci rezonuju prosto, ali tačno, bez afekta: »... mi smo za se braća, gospoda su za se braća, i lupeži su za se braća, al' svi mi skupa nismo braća, pa neka kaže sto fratara!« Oni, kad su sušne godine, »pocrnjeli od briga i sunca, vuku se tromih uda po poljima i gledaju zamrlom dušom kako pred njihovim očima sav njihov trud, znoj i život, što su ih ulili u mrku put zemlje, da im donese životnih sokova — proždire ta strašna okrutna žega ...«

Isto tako daje Kosor Bosnu, svoju, onu koju uzima za predmet pripovedaka, »mršava, pocrnjela, snuždena seljačka lica«, ljude koje je život naučio da se provlače »kroz godinu... kao miš kroz rupu«. Sa ne manje snage i poznavanja dao je Kosor u više svojih pripovedaka i Slavoniju, njene seljake i radnike.

Ova zbirka ima dvostruki značaj: s jedne strane zato što su u njoj sve piščeve dobre osobine na okupu, a s druge zato što ona pretstavlja izvesno zadovoljenje piscu koji je odavno potisnut i zaboravljen: jedno bar trenutno razbijanje onog leda kojim je njegovo književno delo već dugi niz godina bilo okovano.

Gvido TARTALJA

Miha Maleš: Makedonski par

Nove nagrade Italijanske Unije za književna dela

Talijanska unija na Rijeci prošlih dana podijelila je nagrade za dva nova književna djela, čiji su autori pripadnici talijanske manjine. Prvom nagradom u iznosu od Din. 15.000 nagrađen je Osvaldo Ramous, reditelj Talijanske drame riječkog Narodnog kazališta, poznat već po svojim uspjelim prijevodima iz moderne jugoslovenske poezije. Ramous je nagrađen za svoju komediju u tri čina **»Edizione straordinaria«** (Izvanredno izdanje), u kojoj je obradio jedno neobično aktuelno društveno-ekonomsko pitanje iz južne Italije — pitanje bezemljaša, koji se bore protiv bogatih latifundista za zemlju koju obraduju. Radnja komedije odigrava se u novinskoj redakciji u nekom južnotalijanskom gradu. Bez velikih scenskih zahtjeva ova komedija pruža u rukama spretnog režisera znatne kazališne mogućnosti. Karakteri komedije odbro su ocrtani, dijalog je živ. Zbog ovih, a i ostalih prednosti, ocjenjivačka komisija Talijanske unije predložila je da se djelo štampa, i da ga Talijanska drama riječkog kazališta uzme na svoj repertoar. Kako je zabilježio »Riječki list«, Ramousova je komedija već prevedena i na hrvatski, a pored Talijanske drame, koja će je prikazati koncem ove sezone, uvrstit će je u svoj repertoar i neka druga kazališta. To bi, poslije drame Pietra Rizmonda »Iza maske« (Dietro la maschera) bilo drugo kazališno djelo talijanskog autora-pripadnika talijanske manjine na našim pozornicama.

Istim povodom Talijanska unija na Rijeci nagradila je i Pietra Guerinija za kraću pripovijetku **»Tonino«** (Tončić). I u ovoj pripovijetci obrađen je motiv iz talijanskog života. Autor je u njoj opisao jednu epizodu, koju je sam doživio za vrijeme rata u Italiji. Guerini je nagrađen s 2.000 Dinara.

Bilježeći ove najnovije rezultate talijanske književne djelatnosti u Jugoslaviji treba spomenuti, da su uspjesi stalnog književnog natječaja, što ga je raspisala Talijanska unija, u toku ove godine bili znatno veći nego lanjske godine. Nije napredak samo u porastu natjecatelja i većem broju natječajnih radova nego i u kvaliteti nagrađenih djela. Taj napredak ogleda se i u visini podijeljenih nagrada: dok je lanjske godine podijeljeno ukupno 30.000 dinara, ove godine nagrade iznose ukupno 70.000 dinara.

A. ROJNIĆ

KNJIŽEVNA AKTIVNOST NACIONALNIH MANJINA U VOJVODINI

U svojoj delatnosti književnici mađarske, rumunske, slovačke i rusinske nacionalne manjine u Vojvodini postižu vidne rezultate. Aktivnost mađarskih pisaca bila je naročito živa ove godine. Iz štampe će uskoro izaći četiri romana, dva pozorišna dela, dve zbirke pesama i pripovedaka. Gotovo svi mađarski pisci sarađuju u svom književnom časopisu »Hid« koji se štampa u oko dve i po hiljade primeraka i rastura po celoj Vojvodini. Preko četrdeset članova mađarskog književnog kluba sarađuju s ostalim manjinskim piscima. U cilju popularizacije oni redovno održavaju književne večeri u raznim mestima i selima nastanjenim mađarskim življem.

U književnom stvaranju ozbiljan napredak pokazuju i pisci rumunske nacionalnosti, čiji su se stihovi, umetnička proza i prikazi prvi put pojavili tek posle oslobođenja.

Na jeziku Rusina sačuvane su pesme i pripovetke o učešću Rusina u Narodnoj revoluciji i o njihovom životu u logorima. Poslednjih godina kod Rusina se oseća sve veći polet književnog stvaranja. Isto tako u slovačkom literarnom klubu u Bačkom Petrovcu radi petnaest mladih književnika.

LU SIN:
Istinita istorija A-Keja

(»Prosveta«, Beograd 1950)

Nedavno je pod ovim naslovom izišla zbirka pripovedaka istaknutog kineskog književnika Lu Sina. U njima je zabeležen mučan život seljaštva u polufeudalnoj i kapitalističkoj Kini. Ima i nekoliko skica iz gradske sredine.

Svoju književnu delatnost Lu Sin je počeo 1918 godine, i usmerio je protiv feudalnog poretka i stranog imperijalizma. Od 1928 on aktivno učestvuje u radničkom pokretu Kine. Umro je 1946 godine.

A—Kej je prost i naivan seljak bezemljaš, koji se dovija na sve načine da bi se održao. Na tome mučnom putu on doživljava i neke manje pustolovine, većinom neprijatne: uvrede, poniženja, šamare. Završava na gubilištu: ubijaju ga nacionalni revolucionari, kojima je želeo a nije uspeo da se priključi. On je sam po sebi običan, jednostavan seljak, ali ga prilike i sticaj okolnosti čine čudnim i skoro uvek smešnim. Njegova se istorija čita bes predaha. Lu Sin je u nju uneo puno duhovite ironije i blagog, dobrodušnog humora. Za njegov način kazivanja karakteristična je, na primer, ova rečenica: »Tako je prošlo još oko pola sata (u Vejdžuanu ima malo časovnika pa je teško reći tačno — možda je prošlo svega dvadeset minuta).« Lu Sin dodiruje stvarnost sa virtuoznom lakoćom, kao kad ptica u letu dodirne krilima površinu vode. Ali to ne znači da iz njegovog pričanja ne vidimo i ne osećamo težinu te stvarnosti, osobito socijalnog i kulturno-političkog položaja siromašnih seljaka i društvenih odnosa tadašnje Kine. Poštovani Čao izudarao je jednog A—Keja, i otada, za izvesno vreme, A—Kej stiče neko poštovanje svojih seljana, jer je selo pričalo o tučama samo onda kad se stvar ticala uglednih ličnosti. »I tada je, blagodareći ugledu pobednika, jedan deo slave padao i na pobeđenog«.

Fine, suptilne psihologije i lakoće neusiljenog a sažetog pričanja ima i u ostalim pričama. Među njima je uzbudljivo nežna skica »Sićušan događaj«, puna humane topline i iznenađujućih izliva dobrote. Su Sin se povezao kolicima; neka slaba žena našla je iznenada na rukunicu i pala, ali bez ozbiljnih povreda. Kuli, koji je vukao kolica poveo je u prvi policijski ured, i otud poručio putniku da ga ne može dalje voziti, iako nije bio isplaćen. Pisac i sam kaže da taj sićušni događaj neprestano stoji pred njegovim očima, »postiđuje me i nateruje da budem bolji; on pojačava moju hrabrost, učvršćuje moju nadu«..

Knjigu je sa ruskog prevela Desanka Maksimović, uspevši da sačuva intonaciju blagosti, koju je ne samo kineski original nego i ruski prevod morao da ima.

Risto RATKOVIĆ

Matica Srpska priprema značajna izdanja svojih istoriskih materijala

Nedavno je naša kulturna istorija zabeležila jednu značajnu godišnjicu — osnivanje Matice Srpske. Prošlo je sto dvadeset i pet godina otkako je osnovana ova kulturna ustanova vojvođanskih Srba. Ova stara kulturna ustanova sačuvala je niz dragocenih istorisko-kulturnih dokumenata iz kojih se može videti kako je delovala i kako se razvijala.

Mnogi materijali Matice Srpske bili su do nedavno nesređeni ,ali se posle oslobođenja pristupilo njihovom sređivanju tako da je danas ovaj materijal vrlo pristupačan za proučavanje nacionalne i kulturne istorije srpskog naroda na severnom delu naše domovine.

U arhivi Matice Srpske nalaze se među mnogim značajnim dokumentima razna pisma naših pisaca i kulturnih radnika kao Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića, Đure Daničića, Jovana Sterije Popovića, osnivača Letopisa Matice Srpske Georgija Magarašević, Sime Milutinovića-Sarajlije, Jakova Ignjatovića, Sime Matavulja, Laze Lazarevića, Milovana Glišića, Laze Kostića, Radoja Domanovića, Branislava Nušića, Jovana Skerlića i mnogih drugih.

Matica Srpska sređuje svoje značajnije materijale koje će uskoro početi da izdaje u posebnim izdanjima.

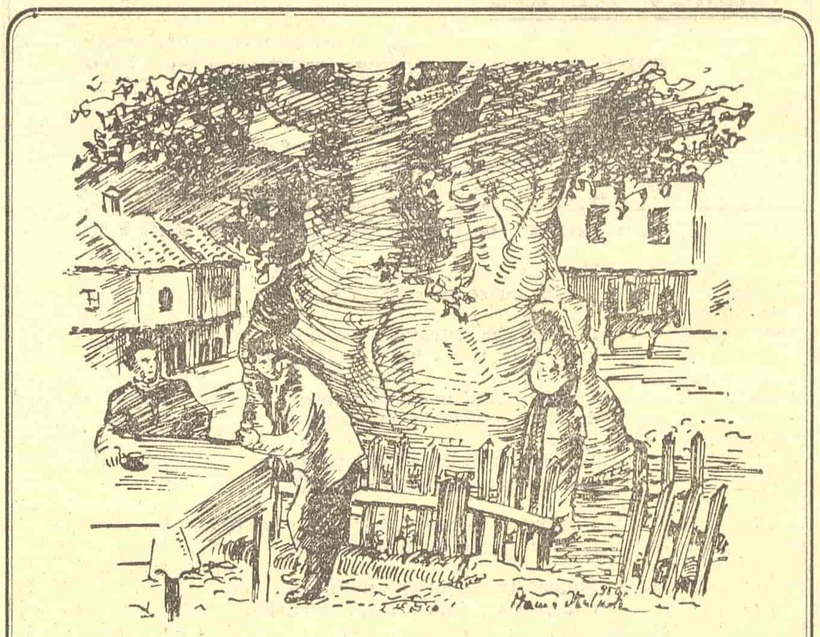

Maša Živkova: Crtež

KULTURNE VESTI

DESETA ULUSOVA IZLOŽBA — Povodom proslave Dana republike Udruženje likovnih umetnika Srbije otvorilo je 29 novembra u umetničkom paviljonu na malom Kalemegdanu svoju desetu izložbu slika i skulptura. Između ostalih slikara radove su izlagali: Andrejević-Kun Đorđe, Zonjić Jovan, Ilić Boža, Karamatijević Pivo, Kumrić Aleksandar, Milosavljević Predrag, Mraz Franjo, Perić Jefto, Petrović Zora, Pijade Mošа, Popović Đorđe, Ćirić Milorad, Huter Anton, Čohadžić-Radovanović Vera, Šerban Milenko, Jevrić Olga, Palavičini Petar, Bibić Petar, Hodžić Sabahadin.

NOVA KONCERTNA DVORANA U BEOGRADU — U prostorijama Beogradskog pozorišta lutaka otvoriće se 6 decembra koncertna dvorana u kojoj će Udruženje muzičkih umetnika Srbije priređivati muzičke časove sa predavanjima. Na ovim koncertima učestvovaće naši poznati solisti i ansambli, uz učešće kompozitora, muzičkih kritičara i književnika kao predavača. Cilj ovakvih muzičkih časova jeste, pre svega ,oživljavanje i popularisanje kamerne muzike i upoznavanje naše publike sa pojedinim muzičkim epohama i stilovima. Na koncertima će takođe biti prikazano stvaralaštvo nekoliko najistaknutijih kompozitora sveta.

Prvi muzički čas biće posvećen delima Johana Sebastijana Baha, dok je drugi zamišljen kao veče balada svetske literature. Izvođenjem najboljih dela istaknutih jugoslovenskih kompozitora, beogradskoj publici će se pružiti slika o osnovnim karakteristikama našeg muzičkog stvaralaštva. Na koncertima biće zatim prikazano stvaranje slovenskih kompozitora. Biće organizovano i veče starijih klasičara, savremene srpske muzike, moderne francuske muzike i veče ruske muzike. Za ovu koncertnu sezonu predviđeno je dvanaest muzičkih časova koji će se održavati dvaput mesečno.

OTVORENE NOVE MAJSTORSKE RADIONICE U ZAGREBU — U čast Dana Narodne revolucije u Zagrebu su svečano otvorene majstorske radionice majstora-vajara Antuna Augustinčića i Krste Hegedušića. Obe radionice su sagrađene u najlepšem delu Zagreba — Tuškancu, i imaju, pored velikih dvorana za rad s učenicima, radne ateljeje za majstore i sobe za odmor sa bibliotekama.

UMETNIČKE ŠKOLE NA KOSOVU I METOHIJI — Ove godine u Prištini biće otvorena trogodišnja Dramska škola, koja će spremati nove kadrove za prištinsko Narodno pozorište i druga kosovskometohiska pozorišta. Škola će u prvo vreme primiti samo petnaest učenika.

Dosada su na Kosovu i Metohiji radile četiri umetničke škole, i to: Srednja i Niža muzička škola u Prizrenu, Niža muzička škola u Prištini, sa ukupno oko sto pedeset učenika, i škola za primenjenu umetnost u Peći, sa preko pedeset učenika. Muzičke škole imaju otseke za violinu, klavir i trubu, dok je škola za primenjenu umetnost podeljena na otseke za dekorativno slikarstvo i obradu plemenitih metala.

SLIKARSKA IZLOŽBA U SOMBORU. — U prostorijama Gradskog muzeja u Somboru otvorena je kolektivna izložba slikara Lajoša Hušvetia. Izloženo je sto dvadeset i pet radova. Lajoš Hušveti je jedan od najistaknutijih slikara među Mađarima u Vojvodini. Izlagao je u Beogradu, Novom Sadu i drugim gradovima Vojvodine, a sad prvi put priređuje kolektivnu izložbu u svom rodnom gradu.

STARA JUGOSLOVENSKA KINOTEKA PRIKAZIVAĆE STARE NEME FILMOVE — Centralna jugoslovenska kinoteka uskoro će organizovati za kulturne i javne radnike Beograda specijalne pretstave na kojima će se prikazivati stari nemi filmovi. Gledaoci će imati prilike da vide između ostalog i stari film »Beograd hiljadu devet stotina četvrte godine«, u kome je prikazano krunisanje kralja Petra I. Film je naročito zanimljiv kao dokument o starom Beogradu i njegovim stanovnicima. Pored ovog prikazivaće se i film francuskih snimatelja »Požar na Balkanu«, o borbama vođenim u toku Prvog svetskog rata na našem zemljištu, o povlačenju i boravku naših vojnika na Krfu. Zatim film o sultanu Rešadu, koji je snimio naš najstariji snimatelj Manaka 1911 godine, stari ruski film iz 1911 godine »Otac Sergije«« i najzad nekoliko filmova Čarli Čaplina.

UMRO JE IVAN LEVAR — Umro je veliki slovenački dramski umetnik Ivan Levar.

Ivan Levar je bio član Ljubljanske drame još od 1922 godine. On je bio jedan od najpoznatijih dramskih umetnika koji se istakao sa svojim ulogama u klasičnim dramama. Poznato je njegovo tumačenje Kralja Lira. Levar je aktivno učestvovao iu radu Osvobodilne fronte od prvog dana njenog osnivanja.

PEDESETOGODIŠNJICA AVGUSTA ŠULIGOJA — U Ljubljani je proslavljena 50-godišnjica života maestra Šuligoja, umetničkog rukovodioca omladinskog hora Slovenačke filharmonije. Avgust Šuligoj je rodom iz Gorice, bio je učitelj u slovenačkim krajevima pod Italijom do 1927 i istakao se na kulturno-prosvetnom radu među seljacima-Slovencima u Italiji. Godine 1927 došao je u Sloveniju i otada stalno delovao kao organizator, horovođa i pedagog, u prvom redu za omladinu.

GODIŠNJA SKUPŠTINA SLOVENAČKOG KULTURNOG DRUŠTVA U TRSTU — U Trstu je održana godišnja skupština Slovenačkog kulturno-prosvetnog društva »Slavko Skamperel«, koje je jedno od najvećih društava u anglo-američkoj zoni STT.

Društvo sa svojim sekcijama organizovalo je ove godine preko 50 priredbi i s uspehom gostovalo u Jugoslaviji. Sem toga društvo je organizovalo bogatu biblioteku. Na skupštini je odlučeno da se društvo još više proširi uključivanjem novih članova, u prvom redu omladinaca.

NEDELJA SLOVENAČKE KULTURE ISTAPSKOG OKRUGA — Književnim večerom šestorice slovenačkih književnika sa Slobodne Teritorije Trsta otvorena je u koparskom pozorištu Nedelja slovenačke kulture Istarskog okruga. Ovo je u kratkom vremenu već treća velika kulturna manifestacija u jugoslovenskoj zoni STT.

U Koparskom kotaru rade aktivno u okviru Slovenačko-hrvatskog prosvetnog Saveza 23 slovenačka prosvetna društva koja su dala 115 priredbi s kulturno-umetničkim programom.

IZLOŽBA LIKOVNIH UMETNIKA U MOSTARU — U Mostaru je otvorena izložba likovnih umetnika Bosne i Hercegovine koju je organizovalo Udruženje likovnih umetnika u zajednici sa Savezom kulturno-prosvetnih društava. Osamnaestorica likovnih umetnika zastupljena su na ovoj izložbi sa četrdeset i četiri ulja, akvarela, crteža, tempre i bronze. Pored radova starijih na izložbi je prikazano i stvaralaštvo nekolicine mladih umetnika.

Uz scenario za film
»VEČITI MLADOŽENJA«

U oktobarskom broju »Filma« (br. 5) izišao je odlomak scenarija Ignjatovićeva romana »Večiti mladoženja«. Scenarij su potpisali Radić i Petranić. Ovaj u »Filmu« objavljeni odlomak trebalo bi da obuhvati najdramatičniji deo Ignjatovićeva romana — put u Krakov, s onim tako živo opisanim razbojničkim napadom na čardu u nekoj pustari na severu Mađarske, i junačkim držanjem gazda Sofre Kirića, pa zatim boravak trojice »putešestvenika«, Sofre, Čamče i Krečara, u dvorcu poljskoga grofa B. Baš taj deo Ignjatovićevog romana pun je vrlo burnih i uzbudljivih slika, kao stvorenih da ih realizuje filmska kamera i da im dâ punoću života. Sem toga i stil Ignjatovićev je tu gotovo scenariski — kratki dijalozi sa označenim mestom radnje i situacijama, sve je dinamično; iz svega izbija boja epohe koja i u pojedinostima odgovara činjeničnom materijalu iz života starih vojvođanskih građana, »kupeca«, u ovom slučaju trojice platnara — pretržaca, koji se zbog »profita« upuštaju i u rizične pustolovine. Stedljivi i promućurni, i kroz to imućni, žilavi i nezbunjljivi u svom zanatu, ti »racki« trgovci vrlo su dobro okarakterisani baš u »Večitom mladoženji« i to u onom međusobnom razgovoru »golih sinova« (pred napad na čardu)

— »Što mislite, kakvi su to ljudi? — razgovaraju »goli sinovi«.

— Sudac nije nijedan!

— To su trgovci!

— I to »racki«!

— Da, ti su najbogatiji!

— Kako se neće obogatiti kada na svakom rifu prevare, a ovamo po godine poste.

To je ta stara otporna i uporna generacija srpskih vojvođanskih »građana« kojoj je i posvećen prvi deo Ignjatovićevog romana. To su ljudi koji su uspeli da lako izdrže trgovačku konkurenciju i Mađara i Nemaca i, mnogo težu — Grka, Cincara i Jevreja, i da dobar deo trgovine u Austriji i Ugarskoj prigrabe u svoje ruke; da svojom trgovinom, platnarskom naročito, zagospodare velikim vašarima kao što je bio, na primer, debrecinski, koji nimalo nije zaostajao za onim u Frankfurtu ili Lajpcigu.

Radnju prvog dela svog romana J. Ignjatović je i vremenom odredio. »To je bilo pre šezdeset i pet godina« — kaže on odmah u početku. »Večiti mladoženja« prvi put je štampan 1878 godine u »Srpskoj zori«. Prema tome izlazi da su to godine kad i roman počinje, 1812—1813, i kad je Sofronije Kirić« srećno prekužio crne banke« i »devalvaciju«. »Prvi deo romana, to je čuveno »putešestvije« trojice platnarskih pretržaca, pada u ono vreme kad je »Buniparta još živ bio«, dakle pre njegove smrti 1821 godine, a svakako pre nego što je puštena u saobraćaj prva železnica (»ajzliban«) između Stoktona i Darlingtona (1825).

Roman »Večiti mladoženja« dovoljno je poznat čitalačkoj publici, naročito srpskoj. Posle rata izišao je u dva izdanja (»Matica srpska«, »Jugoslovenska knjiga«) dramatizovan je i prikazivan u jednom od beogradskih pozorišta. O Jakovu Ignjatoviću posle rata dosta se pisalo i govorilo. Kod srpske čitalačke publike taj zaslužni književnik postao je ponovo popularan; naročito je naglašeno u čemu je njegova vrednost kao najranijeg srpskog realiste.

U objavljenom odlomku označeno je da je scenarij rađen »po romanu Jakova Ignjatovića« što znači da je izvršena adaptacija prema potrebama filmske tehnike. No baš zbog te adaptacije ja bih hteo da kažem nekoliko reči.

Onaj ko pročita odlomak iz objavljenog scenarija Radica i Petranića, a poznaje ne samo roman J. Ignjatovića već i vreme radnje u romanu i naše građansko društvo prvih decenija 19 veka, biće svakako iznenađen. Filmski radnici mogu da kažu da tzv. adaptacija jednog književnog dela za film može da bude i vrlo široka, da im je tu data sloboda koliko će i kako da koriste tekst, da rade, na primer, kao u ovom slučaju, — »po romanu«, tj. po nekim njegovim motivima.

No prema ovome odlomku iz scenarija za film »Večiti mladoženja« rekao bih da njegovi pisci nisu pažljivo pročitali čak ni sam Ignjatovićev roman.

Navodimo nekoliko primera:

— Oho pa mi brže neg' »ajzliban«! — uzvikuje Čamča kad su kola »s arnjevi« stigla tamo gde im to prema svojoj zamisli Jakov Ignjatović nije odredio. Rekao sam već, a to se lepo vidi iz romana »Večiti mladoženja«, da se radnja ovog prvog dela zbiva u drugoj deceniji prošloga veka. Prva Stefensonova železnica puštena je u saobraćaj 1825 godine. Dakle Čamča nije mogao da zna šta je to, »ajzliban«. No pisce scenarija ipak je nešto navelo da to podmetnu Čamči, naime, — upoređenje koje Ignjatović iz svoga vremena vrši (1878 g.) i kaže: »Kola su tako izvatirana bundama, da prema tim kolima na »ajzlibanu« »salonski kupej nije ništa ...« Ali prema piscima »scenarija« Čamča je ipak pre Stefensona izmislio železnicu.

Pri napadu na čardu, (koja je u scenariju smeštena tik do dvorca poljskog grofa B. i zamenjena sa gostionicom Jevrejina Arona), pisci scenarija stalno govore o »apašima« — a ovu reč nijedan od trojice putnika nikad u svom životu nije čuo. Reč »apaš« označuje kriminalan tip pariskog podzemlja, prema indijanskom pljačkaškom plemenu Apahi. A ni Sofra, ni Čamča ni Krečar — to će pisci scenarija ipak uvideti: svakako da nisu čitali romane sa divljeg zapada od Fenimora Kupera, još manje romane Karla Maja, a pogotovo ne Avij de Montepena ili Pol de Koka. U ono vreme, kada su ova trojica pošla na put, bio je poznat hajduk Janotić, o kome i naši putnici ponešto znaju, a o njemu Čamča baš i nema rđavo mišljenje, jer »na trgovce ne udara... već najradije napada na bogate popove, osobito ako su kanonici, na spahije koji raju ugnjetavaju, a sirotinju potpomaže«.

Nije više to »G r k Sofra« — kažu pisci scenarija, i ono G pišu velikim slovom ne potrudivši se da vide šta to ustvari znači i da li ta reč, tako pisana, daje pravi smisao Sofrinom atributu. U Vukovom »Rječniku« kaže se »U Bačkoj po selima zove se grk svaki čovjek koji drži dućan«. Prema tome i Sofra nije više, u očekivanju odlučne borbe sa »golim sinovima, onaj snishodljivi racki bakalin, već nešto drugo, odlučan tabak (štavljač koža), majstor tog surovog i teškog zanata u kome se očeličio i snagu stekao. U tome i jeste ta Sofrina promena u »već nešto drugo«.

No sve bi to moglo da izgleda za izvesnu široku adaptaciju, s »daljim dogledavanjem stvari«, kao cepidlačenje, iako ukazivanje na činjeničnu istinitost i vrlo sitnih detalja ne sme da bude za onoga koji se bavi tako ozbiljnim poslom kao što je reprodukovanje istinske slike jednog vremena — neko cepidlačenje. Prema shvatanju i vernoj reprodukciji detalja ispoljava se i stepen produbljivanja i shvatanja samog predmeta.

Ali ima nešto teže u ovom zlosrećnom odlomku scenarija to je — kako su i na koji način pisci zamislili Sofrinog Šamiku i gde ga smeštaju da se »vospitava za glavnog junaka ovog realistički snažnog Ignjatovićevog romana. Naime, prema Radiću i Petraniću, Sofra je poveo svoga sina zajed sobom u Krakov, i to da ga vodi u liceј! (Na preporuku sudije Lovčanina, tako scenaristi kažu, iako je taj umro tek za Marije Terezije). Šamika je u to vreme kad mu otac polazi na put, ako je verovati Ignjatoviću, još dečarac, tek dospeo za osnovnu školu, materina maza, koji barlija po tanjiru, a majka, gospoža Soka, i sestra Lenka zapliću, igrajući se, svoje prste u vitice njegove kose. On će izrastati u svojoj građanskoj sredini, kao i njegov brat Pera i kudgod ga bude njegov bogati otac slao, slaće ga svakako, u građansku sredinu, među imućne i ugledne građane. Šamika je razmažen već u svojoj kući. »On je pravo materino dete«, obraz mu je bletkast, kuždrav je, a crte su mu lica lepe. »Kosa mu se spustila u gustim svilenim burmama na čelo i niz vrat«. Nosi malu »atilu, mali crni kalpak od kadive i žute mamuze sa dugmetima da ne bi povredio noge. Takav je bio Šamika, mali predodređeni »fiškal«, kada ga je otac Sofra na rastanku pred svoje dugo »putešestvije« podiga u vis i poljubio, ne zaboravivši da pre toga napiše, za svaki slučaj, svoj testamenat. Navodim jedno karakteristično mesto u vezi sa Šamikom iz tog najranijeg doba njegova života (»Večiti mladoženja«, Glava VI): »Šamiku je mati opet počela mazit', išla je učitelju da moli da Šamiku nikad ne udari, da ga jako ne ukorava, ako ne zna lekciju, nego sve lepim. No gde je tu granica? Učitelj je, doduše, poslušao mater, i zato dobivao više puta auspruha. No Šamika postade tako »čuvstvitelan« da najmanje, ako mu ko šta rekne, plače«.

Dobro je primećeno da je Šamika »efeminirani dekadentni tip«. Ignjatović je slikao svog Šamiku, večitog mladoženju, sa živog modela, dajući mu kao društvenom tipu karakteristike »razmažen«, »neradin«, »gizdavac« (Jakov Ignjatović: »Stara i nova Sentandreja«)

Jakov Ignjatović je već u početku romana označio put razvoja »večitog mladoženje«, uslovio ga je domaćim i društvenim prilikama uopšte. Kroz Šamiku Ignjatović posmatra rastakanje onog starog trudoljubivog i otpornog Sofre i drugova iz putešestvija, oni su kontrast tom bledunjavom i radosnom mladiću nesposobnom da preduzme teške ali i berićetne poslove kao što je to činila stara generacija. Umesto nadžaka, Šamika će uzeti u ruke štap od finog lakovanog drveta, sa drškom od slonove kosti, i navući, na sebe onaj gazda Sofri tako omrznuti »lastin rep«. ti. frak, i drugo koješta.

Ali pisci scenarija sve to nisu hteli da shvate. Po nekoj njihovoj logici gazda Sofra je poveo Šamiku u Krakov i, za divno čudo, posle puste pustolovine u čardi, a na dvorcu poljskoga grofa B., pri ono u romanu sjajnoj gozbi poljske vlastele, nepozvani Šamika ispod oka gleda dve grofove ćerke, svoje vršnjakinje, a grof će odjednom iznebuha, svojoj ženi:

— Si on prenait ce garcon et l' elevait avec nos filles?

— Je pense que se serait bien... itd. — odgovori mu na sve spremna grofica

A Sofra sav raste od ponosa i, kobajagi, malo se i nećka, jer se i on, prema mišljenju scenarista, zanosi za »nobles«, što treba da usput potvrdi, (inače u romanu građanski duhovit i vedar), Čamča: »Ta idi, Sofro, uvek ti je želja bila da Šamika postane gospodin. Bolje prilike od ove nemaš, tako je, evo, gazda Sofra pride uz srodani auspruh, ostavio tome poljskom grofu i svoga Šamiku. Pre rastanka očito mu je još nekakvo naravoučenije, da je to, naime, sve za njegovo dobro; zagrlio ga, poljubio. Šamika na sjajnim dvorskim stepenicama zaplače, ali ga lakej na vreme uhvati za ruku i uvede u dvorac. I onda završna slika ovog inače prevashodno trogatelnog pozorija — »Palo je veče, Šamika sa kule dvorca posmatra kako se u daljini vijugavim drumom gube četvora kola pod arnjevima...«

Ne znam šta je u scenariju napisano ispred ovog odlomka i što će doći iza njega, ali prema ovom što su scenaristi učinili sa Šamikom (bolje reći sa Ignjatovićem), mogao bih da pretpostavim da je valjda i gazda Sofra bio negde u svoje vreme na kakvoj austriskoj eksportnoj akademiji, e da bi se od tabaka prometnuo u grka. I tako me misli navode: da su nešto, na primer, Radić i Petranić pisali scenarij za »Hajduk Stanka«, ne bi li, možda, Stanka Aleksića, pre nego što se odmetnuo u hajduke, poslali, za svaki slučaj, u neku austrisku grenciliteršule?!

Ja ovde, na kraju, kao što iz svega sledi, postavljam pitanje adaptacije jednog književnog dela, u ovom slučaju, za film; naime, do koje mere pisci scenarija mogu da koriste »svoja nahođenja« u odabiranju materijala i podešavanju motiva i da li adaptacija za volju izvesne slobode u traženju nekakvih efekata, sme da bude i falsifikovanje ne samo sadržine jednog književnog dela nego i same ideje pisčeve, onoga što je suštinsko u književnom delu? Da li je dovoljno samo uzeti tekst pa ga podešavati kako bi »na platnu bolje izgledalo, a pre toga da se ne izvrše ozbiljne studije samoga teksta, da se ne prouči kulturno-istoriski i društveni materijal koji delo sadrži. Da li filmske radnike treba da zadovolji samo ono prvo ili i ovo drugo i — da li je bar iko pažljivo pročitao taj scenarij za film Večiti mladoženja?

Ja mislim da nije, i zbog toga na njega ukazujem. na vreme.

Veljko KUPREŠANIN

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jožа Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 120 dinara na godinu dana 260 dinara

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampari a »Slobode« Beograd, Kardeljeva 51.